

UNIVERZITA KARLOVA V PRAHE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2007

Alexandra Melichárová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAHE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Peňažné zadost'učinenie ako prostriedok ochrany osobnosti
v občianskom práve

Vedúci diplomovej práce:

prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Autor diplomovej práce:

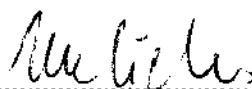
Alexandra Melichárová, 5.r.

Praha - november 2007

ČESTNÉ PREHLÁSENIE

Prehlasujem, že som prácu na tému „Peňažné zadost'učinenie ako prostriedok ochrany osobnosti v civilnom práve“ vypracovala sama výlučne s využitím prameňov v práci uvedených.

Praha 13. novembra 2007

.....
Alexandra Melichárová

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. PEŇAŽNÉ ZADOSTŮČINENIE V HISTORICKOM KONTEXTE.....	8
2. PRAMENE PRÁVNEJ ÚPRAVY.....	9
2.1. SÚDNA JUDIKATÚRA A JEJ ÚLOHA V OTÁZKACH OCHRANY OSOBNOSTI.....	10
3. PRÁVNA ÚPRAVA OCHRANY OSOBNOSTI PODĽA OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA.....	11
3.1. NEMAJETKOVÁ UJMA.....	12
3.1.1. Vznik nemajetkovej ujmy.....	12
3.1.1.1. Predpoklady na uplatnenie zvláštnych ochranných prostriedkov.....	14
3.1.1.1.1. Prvý predpoklad – existencia zásahu.....	14
3.1.1.1.2. Druhý predpoklad – neoprávnenosť.....	15
3.1.1.1.3. Tretí predpoklad – príčinná súvislosť.....	16
3.2. MAJETKOVÁ UJMA.....	16
4. PEŇAŽNÁ SATISFAKCIA AKO PROSTRIEDOK OCHRANY OSOBNOSTI.....	17
4.1. PRVÁ FÁZA POSUDZOVANIA NÁROKU NA PEŇAŽNÉ ZADOSTŮČINENIE – PREDPOKLADY NA JEHO PRIZNANIE.....	18
4.1.1. Prvý predpoklad na poskytnutie peňažného zadosťučinenia.....	18
4.1.2. Druhý predpoklad na poskytnutie peňažného zadosťučinenia.....	20
4.1.2.1. Osobnosť.....	21
4.1.3. Tretí predpoklad na poskytnutie peňažného zadosťučinenia.....	21
4.2. DRUHÁ FÁZA POSUDZOVANIA NÁROKU NA PEŇAŽNÉ ZADOSTŮČINENIE - VÝŠKA NÁROKU.....	22
4.2.1. Úvaha súdu.....	22
5. SUBJEKTY OSOBNOSTNÝCH VZŤAHOV.....	24
5.1. SUBJEKTY OSOBNOSTNÉHO VZŤAHU ABSOLÚTNEJ POVAHY.....	25
5.2. SUBJEKTY OSOBNOSTNÉHO VZŤAHU RELATÍVNEJ POVAHY.....	25
5.2.1. Subjekt povinný - pasívne legitimovaný.....	26
5.2.2. Subjekt oprávnený - aktívne legitimovaný.....	27
5.3. SUBJEKTY „POSTMORTÁLNEJ“ OCHRANY.....	28
6. PRÁVNICKÁ OSOBA.....	31
6.1. PRIMERANÉ ZADOSTŮČINENIE PODĽA §19B OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA.....	31
6.2. PODMIENKY PEŇAŽNÉHO ZADOSTŮČINENIA U PRÁVNICKÝCH OSÔB.....	32
7. PREMLČANIE NÁROKU NA PEŇAŽNÉ ZADOSTŮČINENIE.....	33
8. VYBRANÉ PROCESNÉ OTÁZKY.....	37
8.1. KONCENTRÁCIA KONANIA.....	37
8.2. SÚDNE POPLATKY.....	38
8.3. NÁKLADY NA KONANIE.....	39
9. PEŇAŽNÁ NÁHRADA NEMAJETKOVEJ UJMY PODĽA §444 OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA.....	40
9.1. JEDNORAZOVÉ ODŠKODNENIE V PRÍPADE BOLESTI A SŤAŽENIA SPOLOČENSKÉHO UPLATNENIA PODĽA §444 ODSŤ.1,2 OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA.....	41
9.2. VÝŠKA ODŠKODNENIA.....	42
9.2.1. Základné odškodnenie.....	43
9.2.1.1. Náhrada za bolesť.....	43
9.2.1.2. Sťaženie spoločenského uplatnenia.....	44
9.2.2. Zvýšenie odškodnenia podľa ustanovenia §6 Vyhlášky 440/2001 Zb.....	45
9.2.3. Mimoriadne zvýšenie odškodnenia podľa §7 Vyhlášky č. 440/2001 Zb.....	45
9.3. JEDNORAZOVÉ ODŠKODNENIE PODĽA §444 OD. 3 OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA.....	47

9.3.1.	Problematika odškodnenia rodičov pri strate nenarodeného počatého dieťaťa	49
10.	VYBRANÉ OTÁZKY OCHRANY OSOBNOSTI V PRAXI	50
10.1.	PRÁVO NA SÚKROMIE	50
10.1.1.	Náhrada citovej ujmy v intenciách práva na ochranu súkromia.....	52
10.1.1.1.	História vývinu odškodňovania „citovej ujmy“ v intenciách práva na ochranu súkromia	53
10.1.1.2.	Súčasný prístup k odškodňovaniu „citovej ujmy“ v intenciách práva na ochranu súkromia.....	54
ZÁVER.....		57

Úvod

Dnešná doba je dobou obrovského rozmachu moderných informačných a komunikačných technológií, rôznych tržných a marketingových nástrojov. Táto tzv. vedecko-technická revolúcia na jednej strane síce umožňuje širšie uplatnenie sa osobnosti v spoločnosti, na druhej strane daňou uľahčenia tohto uplatnenia sú nové možnosti neoprávnených zásahov do jej fyzickej a psychomorálnej integrity. Vďaka tomuto hektickému neustále napredujúcemu vývoju a narastajúcej agresivite modernej spoločnosti voči jednotlivcom je osobnosť fyzických osôb zraniteľnejšia ako kedykoľvek predtým. Avšak je aj možné konštatovať, že jednotlivci si dnes viac ako kedykoľvek predtým uvedomujú svoje práva a možné právne prostriedky obrany a s týmto zvyšujúcim rastom právneho povedomia občanov sa zvyšuje i tlak občianskej spoločnosti na kvalitné zaistenie právnej ochrany ich členov ako individuálnych ľudských bytostí.

Tak ako boli v minulosti práva na ochranu osobnosti podceňované a bagatelizované, dnes prevládajú pozitívne trendy k ich posilňovaniu, ktoré im priznávajú ich skutočný rozmer, aký nemohli predtým dosiahnuť. Už nie je možné ďalej prehliadať, že fyzické osoby pociťuje často zásahy do svojho vnútorného života, teda do svojej osobnosti, ťažšie než zásahy do svojho majetku.

Súčasná úprava právnej ochrany osobnosti fyzickej osoby v ČR má svoje korene v ústavnom zakotvení niektorých jej stránok a spolu s ďalšími zákonnými normami ako aj zmluvami medzinárodného práva tak tvorí pomerne ucelené teoretické východisko pre naplnenie požiadavky jej efektívnej ochrany. Reálny obraz o úrovni tejto ochrany však vždy možno dovodiť až na základe jej uvedenia do praxe. Právne prostriedky ochrany, ktoré túto možnosť poskytujú, sú výslovne avšak nie taxatívne zakotvené vo všeobecnej úprave ochrany osobnosti v Občianskom zákonníku. Bez ohľadu na pomerne dlhú dobu, po ktorú táto úprava predstavuje základ právnej ochrany osobnosti v súkromnom práve, skutočný rozmer dostala až v 90. rokoch, keď bola zakotvená možnosť chrániť jednotlivé osobnostné zložky aj prostredníctvom peňažnej náhrady. S ohľadom na dovtedajšiu nízku aktivitu občanov pri uplatňovaní tejto ochrany súdnou žalobou, možno povedať, že práve poskytnutie možnosti peňažného zadosťučinenia, bolo zásadným impulzom, ktorý prispel k jej podstatnému zvýšeniu.

Peňažné zadosťučinenie sa v reláciách ochrany osobnosti stal fenoménom, ktorý tak na jednej strane prispel k zvýšeniu účinnosti jej ochrany, ale aj vytvoril nový priestor pre polemiky a diskusie vo mnohých otázkach, ku ktorým sa vzťahuje. Koniec koncov, už samotná možnosť odškodniť nemajetkovú ujmu peniazmi bolo v nedávnej dobe zavrhaná. Keď ešte „v názoroch právnej vedy 60. rokov prevažovali názory, že je nemravné odškodňovať citovú ujmu v peniazoch.“¹ Dnešný názor prevládajúci v demokratických štátoch *spravidla tvrdí, že nemravné je citovú ujmu neodškodniť.*²

Rozsah tejto práce mi neumožňuje venovať sa bližšie všetkým teoretickým aj praktickým otázkam peňažného odškodňovania nemajetkovej ujmy. Avšak pokúsím sa načrtnúť aspoň tie, ktoré v súčasnosti najviac rozvírili hladinu právneho sveta.

¹ KEREČMAN, P.: O náhrade imateriálnej ujmy spôsobenej pozostalým usmrtením blízkej osoby podľa ustanovení o ochrane osobnosti. In: *Justičná revue*, 2001, s.162

1. Peňažné zadosťučinenie v historickom kontexte

Počiatky rozlišovania reálnej hmotnej ujmy a ujmy ideálnej, teda nehmotnej siahajú do doby pôsobenia Všeobecného zákonníka občianskeho z roku 1811 (ďalej len ABGB). V ustanovení § 16 ABGB stanovil, že každého človeka je nutné považovať za osobu, ktorá má vrodené a rozumom poznateľné práva. Tieto osobnostné práva ponímal ako právo na ľudskú slobodu, telesnú integritu, občiansku česť, osobné tajomstvo a právo statusové. Právo na meno bola poskytovaná osobitná ochrana v ustanovení § 43 ABGB.

Následky zásahu do občianskej cti boli upravené v hlave, ktorá síce niesla názov „O práve na náhradu škody a zadosťučinenie“, ale zásah vnímala len zo stránky materiálnej, t.j. pokiaľ mal za následok ujmu na majetku urazeného. Imateriálna, osobná stránka zásahu nebola spôsobilá na finančné odškodnenie.

Naopak, imateriálna ujma sa brala do úvahy ako hodná peňažného odškodnenia v prípadoch telesných poškodení ako náhrada za zmenšenú radosť zo života, úzkosť v dobe liečenia, duševné depresie, pri zvedení ženy k mimomanželskej súložii, ako náhrada za zmenšenie nádeje na vydaj či určité pracovné miesto. Pri zbavení osobnej slobody bola povinnosť, okrem iného dať poškodenému plné peňažné zadosťučinenie, pretože hodnota slobody je veľmi vysoká a dotýka sa ľudskej osobnosti. Ako nemateriálne ujma bola vnímaná napr. i cena obľuby, zohľadňujúca osobné city a iné nemajetkové záujmy voči nejakému predmetu.

Paradoxne citová ujma pozostalých v prípade smrti blízkej osoby sa nepovažovala v danej dobe za hodnú náhrady. Súd danú úpravu odôvodňoval tým, že „nárok na bolestné patrí iba poranenému, nikdy nie tomu, komu smrťou poraneného bola spôsobená duševná bolesť.“³

Československá republika po roku 1918 prevzala na podklade tzv. recepčného zákona č. 11/1918 Zb. do svojho právneho poriadku dovtedy platné právne predpisy zaniknutej monarchie. Pre územie československých zemí tak bol prebratý aj Všeobecný občiansky zákonník z roku 1811. Výslovná ochrana bola teda naďalej poskytovaná len čiastočnému osobnostnému právu na meno, a to na meno rodové i krycie- pseudonym.⁴

Právna úprava osobnostných práv v 50. rokoch bola roztrieštená medzi Občiansky zákonník, kde bolo zakotvené právo na meno fyzickej osoby a právo na názov osoby právnickej, a iné zákony (napr. autorský). V rámci vtedajšej politickej situácie, bol taký

³ KEREČMAN, P.: O náhrade imateriálnej ujmy spôsobenej pozostalým usmrtením blízkej osoby podľa ustanovení o ochrane osobnosti. In: Justičná revue, 2001, č. 164 - 165

⁴ rozsudek NS, sp.zn. 30 Cdo 2232/2006. In: Soudní rozhledy 7/2007, s. 275

prístup síce možno pochopiteľný, čo ale nič nemenilo nič na fakte, že v žiadnom prípade nezodpovedal potrebám demokratickej spoločnosti. Jediným prínosom tejto doby bola skutočnosť, že už bolo možné počuť aj názory zástancov nahrádzania škody imateriálnej, ktorý tu argumentovali zásadou humanizmu a satisfakčnou funkciou peňazí, ktorá nezanikla ani v socializme, pretože i v podmienkach tohto zriadenia je možné zabezpečiť peniazmi ideálne a morálne dobrá ako zdravie, šťastie, radosť a aj vyvážiť bolesť.⁵ Určitá forma finančnej náhrady za imateriálnu ujmu bola poskytovaná ako náhrada za zohyzdenie, ktoré prekáža životnému uplatneniu poškodeného.

Významnú kvalitatívnu zmenu v oblasti úpravy a ochrany práv spätých s osobnosťou človeka priniesol Občiansky zákonník č. 60/1964 Zb., keď prvýkrát zakotvil obecnú úpravu všeobecného osobnostného práva ako jednotného práva a v jeho rámci upravil jednotlivé osobnostné práva. Bol to významný posun z hľadiska osobnostných práv, ktorý sa stal solídnym základom pre vytváranie právnej istoty a stability celkového občianskoprávneho postavenia občanov. Avšak možnosť požadovať zadosťučinenie bola stále prípustná len v jeho morálnej podobe. Zákon síce výslovne nebránil priznať súdom aj primerané peňažné zadosťučinenie, súdna moc, sa však tomuto nároku bránila. Za takýchto okolností sa občania súdnej ochrany príliš nedovoľávali a inštitút ochrany osobnosti sa v spoločnosti výraznejšie neprejavil.

2. Pramene právnej úpravy

Právny poriadok by mal ako celok poskytovať, čo najefektívnejšiu ochranu fyzické osoby. Článok 1. Ústavy ČR deklaruje že Česká republika je *svrchovaný, jednotný a demokratický právni stát, založený na účtě k právům a svobodám člověka a občana*. Listina základných práv a slobôd dáva týmto právam konkrétnu podobu v článkoch 1, 3 odst.1., 4, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 17, 35 a tvorí tak základ súkromnoprávnej, hlavne občianskoprávnej úpravy všeobecného osobnostného práva. V medzinárodnej rovine túto úlohu zastávajú Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Dohovor ochrane ľudských práv a slobôd, Dohovor o právach dieťaťa a konečne i Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny č. 96/2002 Zb. m.z.

Na toto tzv. gro úpravy všeobecného osobnostného práva obsiahnuté vo vyššie zmienených dokumentoch nadväzuje rozsiahla právna úprava konkrétnejšieho charakteru.

⁵ Kerecman, P.: O náhrade imateriálnej ujmy spôsobenej pozostalým usmrtením blízkej osoby podľa ustanovení o ochrane osobnosti. In: Justičná revue, 2001, zv. 53, č. 2

Základný prameň tu predstavuje Občiansky zákonník, ktorý v prvej časti pod označením „Ochrana osobnosti“ v ustanoveniach §11 až §16 upravuje všeobecný základ osobnostného práva v tzv. súkromnoprávnej oblasti. Táto generálna občianskoprávna ochranu osobnosti, tak okrem iného v §13 OZ vymenúva špecifické prostriedky občianskoprávnej ochrany osobnosti pre prípad neoprávneného zásahu, kde významné miesto zastáva práve peňažné zadost'učinenie.

Z ostatných právnych predpisov podieľajúcich sa na komplexnej právnej úprave osobnostného práva je to najmä zákon č.460/2000 Zb., *o právech a povinnostiach pri vydávaní periodického tisku*, zákon č.231/2001 Zb., *o provozovaní rozhlasového a televízneho vysílání*, zákon č.101/2000 Zb., *o ochraně osobních údajů fyzické osoby*, *Zákonník práce* č. 262/2006 Zb. v znení neskorších predpisov, *Zákon o rodině* č.94/1963 Zb., zákon č. 285/2002 Zb., *o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů*, zákon č. 123/1998 Zb., *O právu na informace o životním prostředí*, zákon č. 106/1999 Zb., *o svobodném přístupu k informacím* a ďalšie. Tieto, svojou povahou špecifické právne predpisy, tak vlastne zároveň upravujú oblasti, kde môžu v praxi vznikáť spory o ochranu osobnosti a kde sa potenciálne môžu uplatniť aj zvláštne ochranné prostriedky podľa §13 OZ, vrátane peňažného zadost'učinenia.

2.1. Súdna judikatúra a jej úloha v otázkach ochrany osobnosti

Ochrana osobnosti je natoľko citlivá oblasť úzko spätá s každodennou realitou života, ktorá prináša nové a nové situácie a spory, že i akokoľvek rozsiahla zákonná úprava nemôže postihnúť všetky jej náležitosti a aspekty. Z toho dôvodu si myslím, že tu súdna judikatúra zohrávala a ešte dlho bude zohrávať nenahraditeľnú a veľmi významnú úlohu. Ako jediná dokáže pružne reagovať na konkrétne situácie, ktoré môžu nastať v oblasti ochrany osobnosti. Okrem toho práve tu musia sudy konfrontovať viac ako v ktorejkoľvek inej oblasti právnej ochrany právny systém so systémom všeobecne uznávanej morálky a všeobecne rešpektovaných hodnôt.⁶

Právo samotné je možné chápať v dvoch rovinách, kde prvú predstavujú zákony samotné reprezentujúce prvok normatívnej stability a druhá, spočíva v samotnom vnímaní práva spoločnosťou, ako tzv. synonyma spravodlivosti. Základom pre dodržiavanie práva je vedomie spoločnosti, že je spravodlivé. Ponímanie spravodlivosti sa odráža v momentálnych hodnotách spoločnosti, morálke. V sociologickom ponímaní je morálka: „Systém noriem,

⁶ Dvořák, J. – Macková, A.: K některým aktuálním otázkám ochrany osobnosti fyzické osoby. In: Právní fórum. 2005, č.6 , s.222

ktorý reguluje správanie ľudí, najmä ich vzájomné vzťahy“. Je to sústava regulátorov správania sa človeka vo všetkých sférach jeho spoločenského života, ktorých účinnosť sa opiera o moc verejnej mienky.⁷ Ak je niečo morálne, znamená to vyhovujúce požiadavkám mravnosti.⁸ Z vyššie načrtnutého poňatia je možné predpokladať, že chápanie práva ako odrazu spravodlivosti, bude úzko súvisieť s morálkou a všetkým čo predstavuje.

Zvláštna povaha ochrany osobnosti, čo do jej značného rozsahu a rôznorodosti sa odrazila aj v otvorených normách a pojmoch, ktoré ju upravujú a ktorých obsah nie je presne ohraničený. Odzrkadľujú tak skutočnosť, že medziľudské vzťahy nemôžu byť vyčerpávajúco vtesnané do abstraktne myslených písomných právnych noriem. Obzvlášť v oblasti ochrany osobnosti predsa nie je možné právnou normou predvídať, aké kombinácie okolností sa objavia a aké záujmy budú musieť byť v danej situácii obetované. Otvára sa tak priestor pre súdy, ktoré musia v konkrétnych prípadoch, za konkrétnych okolností nájsť prijateľný kompromis medzi súperiacimi záujmami.⁹ Nevyhnutne tak dochádza ku konfrontácii systému právneho s nepísaným kritériom všeobecne platnej morálky ako systému dynamického, ktorý sa vyvíja spolu so spoločnosťou. Súdny proces, i súdne rozhodnutia, si len tak môžu zachovávať svoj výchovný charakter a zabezpečiť rešpekt.

Dynamický konsenzus práva a morálky dobre odzrkadľuje už samotný postoj spoločnosti k peňažnému zadosťučineniu ako prostriedku ochrany osobnosti, kde bol pôvodne považovaný za nemorálny a dnes je za nemorálne považované jeho odopretie za splnených podmienok.

3. Právna úprava ochrany osobnosti podľa občianskeho zákonníka

Občiansky zákonník vypočítava v ustanovení §11, inak nazývanom i generálna klauzula ochrany osobnosti, zložky, ktoré sú predmetom ochrany osobnosti a tvoria tak osobnosť človeka v jeho fyzickej a psycho-morálnej jednote. Jedná sa o život, zdravie, občiansku česť a ľudskú dôstojnosť, súkromie, meno a prejavy osobnej povahy. Tento výpočet však nie je uzavretý, osobnosť fyzickej osoby je tvorená aj ďalšími *elementmi, ktorým musí byť poskytnutá rovnaká ochrana ako tým výslovne v zákone zakotveným.*

⁷ <http://ii.fmph.uniba.sk/~filit/fvm/moralka.html>
<http://sk.wikipedia.org/wiki/Mor%C3%A1lka#pô>

⁸ Slovník slovenského jazyka, V. diel V-Ž

⁹ Rubeš, P.: Dobré mravy v rukou soudců., In: Právní fórum, 2006, č. 9, s.312

Otvárajú sa tak široké možnosti súdnej praxi, aby v súlade s dosiahnutým stavom vývoja spoločnosti pri optimálnom zabezpečení dokonalej osobnostnoprávnej ochrany fyzických osôb pružne uznávala existenciu ďalších špecifických imateriálnych hodnôt človeka, ktoré spadajú pod ochranu poskytovanú §11 OZ.¹⁰

Platná úprava ochrany zložiek osobnosti reaguje na požiadavku dôraznejšieho zaistenia občianskoprávnej ochrany a to formou sankcií, ktoré majú nepriaznivý dopad na pôvodcu neoprávneného zásahu. Neoprávnený zásah do osobnosti fyzickej osoby môže mať za následok vznik nemajetkovej, ale aj majetkovej ujmy. V závislosti na charaktere danej ujmy občiansky zákonník zakotvuje možné ochranné prostriedky. Jedná sa o dva druhy občianskoprávnych sankcií, ktoré môžu vzniknúť a existovať nezávisle a samostatne na sebe, zároveň však spoločne a vedľa seba.

3.1. Nemajetková ujma

Nemajetková či imateriálna ujma je pojem, ktorý je úzko spätý s pojmom peňažného zadosťučinenia a vôbec, je to jeden zo základných pojmov súkromného práva. Aby som sa mohla ďalej zaoberať touto problematikou, je treba bližšie preskúmať tento široký a trochu nejasný výraz.

Obsah pojmu nemajetková ujma nie je právnym poriadkom definovaný. Už zo samotného názvu vyplýva, že jej obsah je iný než majetkový, a teda i zodpovednosť za nemajetkovú ujmu sa bude líšiť od zodpovednosti za ujmu majetkovú. Vzniká porušením právnej povinnosti v inej než majetkovej sfére fyzickej osoby takto postihutej. Aby vznikla zodpovednosť ohroziteľa, či rušiteľa musí byť poškodeným dokázaná existencia príčinnej súvislosti viažucej sa k protiprávnemu jednaniu. Charakteristickým znakom zodpovednosti v prípade ohrozenia či porušenia práva na ochranu osobnosti je princíp objektívnej zodpovednosti, na ktorom je založená. To znamená, že nie je nutné dokazovať zavinenie na strane ohroziteľa či rušiteľa.

3.1.1. Vznik nemajetkovej ujmy

Ak porušenie, resp. ohrozenie nemajetkového práva viedlo k vzniku nemajetkovej ujmy nastupujú voči pôvodcovi neoprávneného zásahu nové tzv. sankčné povinnosti. Zvláštna

¹⁰ Círák, J.: Ochrana osobnosti v slovenskom občianskom práve, s. 55

povaha týchto sankcií je reakciou na rovnako zvláštnu a špecifickú povahu nemajetkovej ujmy ku ktorej v tejto oblasti dochádza. Neoprávnený zásah sa nepremieta do majetkovej sféry a preto ani danú ujmu nemožno presne vyčíslit' v peniazoch. Primárny cieľom týchto sankcií je zaistenie účinnej ochrany postihnutej fyzickej osoby ako oprávneného subjektu. Ustanovenie §13 OZ explicitne vymenúva najvýznamnejšie a zároveň i najpraktickejšie prostriedky ochrany osobnostného práva, na základe ktorých môžu pôvodcovi neoprávneného zásahu podľa okolností vznikat' tieto nové „sankčné povinnosti“. Jedná sa o návrh na upustenie od neoprávneného zásahu, návrh na odstránenie následkov už uskutočnených zásahov, a konečne návrh na poskytnutie primeraného zadosťučinenia. K ich uplatneniu môže dôjsť samostatne alebo kumulatívne. Navrhovateľ však musí v prvom rade vždy jasne vymedziť, ktorý z ochranných prostriedkov vlastne uplatňuje. K zaisteniu ochrany osobnosti prispievajú svojou preventívnou, reštitučnou a konečne i satisfakčnou funkciou.

Práve v oblasti poslednej zo zmienených funkcií, teda satisfakčnej funkcie z ustanovenia § 13 od. 2 vyplývajú jej dve možné formy, a to satisfakcia morálna a satisfakcia majetková. Novela Občianskeho zákonníka č. 87/1990 Zb. priniesla závažné obsahové novoty do chápania pojmu satisfakcia, keď pripustila, aby v konkrétnych prípadoch, ak sa to ukáže nutným, bolo uložené i majetkové plnenie, konkrétne plnenie v peniazoch. Bol to zlom v doterajšom vnímaní zadosťučinenia právnou teóriou i praxou. Dovtedy bola možnosť vyjadrenia nemajetkovej ujmy v peniazoch popieraná. Ustanovenie § 13 od. 2 OZ rozšírilo výpočet sankcií a výslovne pripustilo možnosť náhrady nemateriálnej ujmy v peniazoch „zejména“ v prípade značného zníženia dôstojnosti občana alebo jeho vážnosti v spoločnosti, čím sa podstatne zvýšila účinnosť ochrany osobnosti.¹¹

Súbor občianskoprávných prostriedkov ochrany osobnosti výslovne zakotvených v zákone, však nie je týmto uzavretý. Zmienené ochranné prostriedky, sú a pravdepodobne vždy budú najčastejšie využívanými formami ochrany osobnosti, avšak zmieniť sa treba aj o iných možnostiach, ktoré prispievajú k účinnej ochrane. Jedná sa o *svépomoc* podľa §6 OZ a *ochranu poskytnutú orgánom štátnej správy* podľa §5 OZ.

Okrem toho samotná úprava ochranných prostriedkov v ustanovení §13 OZ je úpravou otvorenou, ktorá v závislosti na okolnostiach pripúšťa uplatnenie aj iných občianskoprávných prostriedkov ochrany. *Vždy však musí íť o prostriedky na ochranu*

¹¹ KEREČMAN, P.: O náhrade imateriálnej ujmy spôsobenej pozostalým usmrtením blízkej osoby podľa ustanovení o ochrane osobnosti. In: Justičná revue, 2001, zv. 53, č. 2

osobnosti ve smyslu §13, neboť v opačném případě by nebyl věcně příslušný k rozhodování krajský soud ve smyslu § 9 odst 2 písm. a) OSŘ.¹²

3.1.1.1. Predpoklady na uplatnenie zvláštnych ochranných prostriedkov

Hmotnoprávnymi predpokladmi úspešnej uplatniteľnosti týchto zvláštnych ochranných prostriedkov pred súdom a zároveň aj pre nástup tzv. sankčných povinností, ktoré musia byť naplnené sú:

1. samotná existencia zásahu, ktorý môže spočívať priamo v porušení či len ohrození osobnosti fyzickej osoby v jej fyzickej a morálnej integrite,
2. neoprávnenosť tohto zásahu,
3. existencia príčinnej súvislosti medzi týmto neoprávneným zásahom objektívne spôsobilým vyvolať nemajetkovú ujmu a vznikom tejto ujmy.

Nenaplnenie ktoréhokoli z týchto predpokladov vylučuje možnosť nástupu zvláštnych občianskoprávných sankcií.

Vyššie zmieňované kritéria pre uplatnenie zvláštnych občianskoprávných sankcií sú teda aj základnými predpokladmi pre uplatnenie peňažného zadost'učinenia. Preto sa budem teraz venovať ich bližšiemu vymedzeniu.

3.1.1.1.1. Prvý predpoklad – existencia zásahu

Prvá zo základných podmienok je existencia zásahu objektívne spôsobilého vyvolať nemajetkovú ujmu, spočívajúcu buď v porušení alebo len ohrození osobnosti fyzickej osoby v jej fyzickej a morálnej integrite.

Množstvu prejavov jednotlivých stránok osobnosti fyzickej osoby zodpovedá aj široké spektrum možných zásahov proti niektorej z nich. Vo väčšine prípadov dôjde k vzniku nemajetkovej ujmy zároveň s uskutočnením neoprávneného zásahu a samotný tento fakt je predpokladom úspešného uplatnenia občianskoprávnej ochrany podľa §13 OZ.

Inak je tomu v prípade ochrany cti a dôstojnosti. Tu sa vyžaduje, aby v konkrétnom prípade bol zásah objektívne spôsobilý ohroziť česť a dôstojnosť danej osoby, teda prihliada sa ku konkrétnemu ohrozeniu zníženia vážnosti jej postavenia u spoluobčanov, a tým aj

¹² Švestka, J. – Jehlička, O. – Škárová, M. - Spáčil, J.: Občanský zákoník. Komentář. 10.vyd., 2006, s.138

nebezpečenstvu nepriaznivého ovplyvnenia jej uplatnenia v spoločnosti. Nevyžaduje sa však, aby ku konkrétnemu zásahu skutočne došlo.¹³

3.1.1.1.2. Druhý predpoklad – neoprávnenosť

Neoprávnenosť je druhou zo základných podmienok pre uplatnenie občianskoprávných sankcií podľa §13 OZ. Je to vlastnosť zásahu, ktorá vyjadruje jeho rozpor s objektívnym právom teda právnym poriadkom. Je to kategória objektívna, predstavujúca záporné hodnotenia zásahu do osobnosti fyzickej osoby zo strany štátu, ktorú treba odlišovať od zavinenia ako subjektívnej kategórie. Je však treba brať do úvahy, že nie každý zásah do osobnosti musí byť nevyhnutne neoprávnený, aj keď sa tak na prvý pohľad javí. S ohľadom na konkrétny prípad sa môžu vyskytovať okolnosti, ktoré neoprávnenosť zásahu vylučujú, známe pod názvom okolnosti vylučujúce protiprávnosť ako napríklad zvolenie poškodeného alebo zákonné licencie atď. *„Okolnosti, které mají tyto právní následky a jež vycházejí z hodnocení závažnosti, významu a funkce vzájemně si kolidujících porovnávaných zájmů dotčené fyzické osoby na jedné straně a zvláštných veřejných zájmů na straně druhé, jsou buď obsaženy přímo v právních normách, anebo z nich vyplývají. O neoprávnený zásah nejde mimo jiné tehdy, kde je zásah dovolen zákonem.“*¹⁴

Dokonca môžu nastat' prípady, ktoré nie sú vôbec neobvyklé, keď k zásahu do osobnosti fyzickej osoby dôjde v rámci výkonu iného subjektívneho práva stanoveného zákonom, ako napr. práva na informácie, práva na kritiku atď. Aj v týchto prípadoch však musia byť rešpektované určité medze spočívajúce v primeranosti daného zásahu a v zaisteniu elementárnej úcty k dôstojnosti osobnosti fyzickej osoby. *„Jinými slovy svoboda projevu, včetně svobody pronášet názory a kritiku mají v demokratické společnosti své meze spočívající v požadavku jejich věcnosti a přiměřenosti co do obsahu i formy, které nevybočují z mezí nutných k dosažení sledovaného a zároveň společensky uznávaného účelu.“*¹⁵ Je vecou obecných súdov, aby zvažili s prihliadnutím k okolnostiam každého prípadu, či nebola bezdôvodne daná prednosť jednému právu pred právom druhým.¹⁶

¹³ Knapp, K.- Švestka, J. – Jehlička, O. – Pavlík, P. – Plecítý, V. : Ochrana osobnosti podle občanského práva, s.152

¹⁴ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 57/2005. In: Soudní rozhledy 6/2006, s. 229

¹⁵ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 179/2004. In: Soudní rozhledy 2/2005, s. 61

¹⁶ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 2573/2004. In: Soudní rozhledy2006, č.1, s. 37

Odhliadnuc od okolností vylučujúcich protiprávnosť samotné hranice medzi oprávneným a neoprávneným zásahom sú často veľmi nejasné a diskutabilné. Nemalú dôležitosť majú preto súdne rozhodnutia, ktoré riešia danú problematiku a nastoľujú tak určité kritéria či pravidlá. Najvyšší súd v jednom zo svojich rozhodnutí stanovil: „*Neoprávneným zásahom do práva na ochranu osobnosti je jednaní, ktoré zasahuje do práv chránených ustanovením §11 občianskeho zákoníku a je v rozporu s právy a povinnosťmi pôvodce zásahu, stanovenými právnym rádom. Neoprávneným zásahom do práv chránených ustanoveniami §11 a nasl. občianskeho zákoníku nejsou projevy, které podle svého obsahu, formy a cíle je možno považovat za upozornění, podněty k řešení nebo žádosti o objasnění a prošetření určitých okolností, byli-li proneseny v prostředí oprávněném věc řešit.*“¹⁷

3.1.1.1.3. Tretí predpoklad – príčinná súvislosť

Podmienka príčinnej súvislosti alebo kauzálneho nexusu, zdôrazňuje skutočnosť, že fyzická či právnická osoba môžu byť skutočne zodpovedné jedine vtedy, ak jej protiprávny úkon nemajetkovú ujmu v podobe porušenia či ohrozenia osobnosti fyzickej osoby skutočne vyvolal. Pre vznik občianskoprávnej zodpovednosti podľa ustanovenia §13 OZ je tak dôležitým predpokladom, aby osoba poškodená uniesla dôkazné bremeno. Keďže občianskoprávna zodpovednosť za nemajetkovú ujmu je založená na objektívnom princípe, nie je právne relevantné, či rušiteľ z akýchkoľvek príčin je, či nie je si vedomý neoprávnenosti svojho zásahu. Inak povedané, nevyžaduje sa existencia zavinenia. Z čoho plynie, že vylúčenie zodpovednosti prostredníctvom liberácie neprichádza do úvahy dôkazom tzv. ospravedlniteľného omylu, teda napr. že daná osoba šírila niečo, o čom sa v dobrej viere domnievala, že je to pravdivé.

3.2. Majetková ujma

Ustanovenie §16 OZ zakotvuje podmienky vzniku občianskoprávnej sankcie za ujmu majetkovú – škodu, ktorá vznikla neoprávneným zásahom do osobnosti fyzickej osoby a prispieva tak nepriamo k ochrane osobnostného práva. Právo na náhradu škody vzniká nezávisle na vzniku nemajetkovej ujmy podľa §13 OZ. Primárnou funkciou peňazí v tomto prípade, je poskytnúť peňažný ekvivalent ujmy, ktorá vznikla na majetku a ktorá je nepochybne vyčísliteľná v peniazoch. Hmotnoprávne podmienky vzniku tejto

¹⁷ Soubor rozhodnutí NS, C 1203, In: Soudní rozhledy, 2003, č. 3, s. 78

občianskoprávnej zodpovednosti za škodu sú v porovnaní so vznikom zodpovednosti za nemajetkovú ujmu prísnejšie. Vzhľadom na majetkový charakter vzniknutej ujmy, vzťahujú sa na dané ustanovenie všeobecné predpoklady zodpovednosti za škodu podľa ustanovení §420 a §421 OZ, kde sa vyžaduje popri protiprávnom úkone, škode, príčinnej súvislosti aj zavinenie vo forme úmyslu alebo nedbalosti. Avšak na druhej strane, na rozdiel od občianskoprávnej zodpovednosti za nemajetkovú ujmu, do úvahy tu prichádza liberácia zodpovednosti. Pôvodca neoprávneného zásahu sa môže zbaviť zodpovednosti preukázaním, že škodu nezavinil. Zodpovednosť za škodu nastupuje ako nová právna povinnosť až porušením osobnostnej sféry občanov. Pre prípad, že škoda ešte len hrozí, je možné predbežne zakročiť v súlade s ustanovením §417 OZ.

Majetkový charakter práva na náhradu škody je príčinou aj jeho ďalších odlišností. V súlade s ustanovením §460 OZ dané právo prechádza po smrti poškodeného na jeho dedičov a konečne, ako každé majetkové právo podlieha premlčaniu podľa ustanovenia §106 OZ.

Jeho uplatnenie spolu so sankciou podľa §13 OZ nie je vylúčené, avšak v prípade, že k tomu dôjde, čiastka priznaná podľa §13 od. 2 a 3 nemá vplyv na výšku náhrady škody podľa §16 OZ.

4. Peňažná satisfakcia ako prostriedok ochrany osobnosti

Peňažné zadosťučinenie má medzi občianskoprávnymi prostriedkami ochrany osobnosti fyzickej osoby niekoľko primátov. Okrem toho, že je to prostriedok najmladší, zákonne zakotvený novelou z augusta 1990, má aj najcitelnejší dopad na osobu ohroziteľa či rušiteľa a jeho použitie poskytuje najširšie pole na uváženie. Z doterajšej súdnej praxe vyplýva, že spolu so zadosťučinením morálnym je to prostriedok, ktorý sa objavuje v žalobách na ochranu osobnosti najčastejšie.

Občiansky zákonník vo ustanovení §13 od. 1 zakotvuje právo fyzickej osoby dotknutej v jej osobnostnej sfére požadovať z tohto dôvodu primerané zadosťučinenie, ktoré v odseku 2 rozširuje o formu náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch. Samotné pojmy ako „zadosťučinenie“ či jeho prívlastok „primerané“ však zákon nikde nevymedzuje. A tak vodidlom k ich interpretácii, bude rozsiahla judikatúra či vedecký výklad.

Najvyšší súd vymedzuje pojem zadosťučinenie prostredníctvom cieľa, ktorý sleduje, a to: *„prímerne s ohľadom na všetky okolnosti konkrétneho prípadu optimálne, a tým účinné*

vyvážit a zmírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu, t.j. nemajetkovou újmu vzniklou na osobnosti fyzické osoby.“ Hlavnou funkcí oboch foriem zadosťučinenia je teda funkcia satisfakčná. Slovník definuje pojem satisfakcie ako „poskytnutie dostatočnej náhrady za utrpenú krivdu, urážku, ublíženie.“¹⁸

V prípade využitia satisfakčnej funkcie peňazí je tak umožnené postihnutej fyzickej osobe použiť získané peniaze podľa jej pránia a vôle na to, aby si obstarala niektoré náhradné pôžitky a príjemnosti, a tým primerane zmiernila ujmu na svojej osobnosti.

4.1. Prvá fáza posudzovania nároku na peňažné zadosťučinenie – predpoklady na jeho priznanie

Zákonodarca zakotvuje v ustanovení §13 od. 2 OZ dve zo základných podmienok, ktoré musia byť naplnené k priznaniu peňažného zadosťučinenia, nedostatok morálneho zadosťučinenia a kvalifikovaný zásah príkladom uvedený ako značné zníženie dôstojnosti a vážnosti v spoločnosti. Avšak kľúčové výrazy ako „postačujúci“ a „znační míra“¹⁹, ktoré použil na ich vymedzení sú vágne a neurčité a otázka ich naplnenia otvára priestor pre sudcovské uváženie. Súd musí prihliadať a hodnotiť každý jednotlivý prípad samostatne a diferencovane, hodnotiť a zvažovať jednotlivé okolnosti, ako aj jeho celkovú povahu. Vzhľadom na jedinečnosť a špecifickosť každého prípadu však nie je možné stanoviť určité všeobecné kritéria, podľa ktorých bude postupovať.

Na druhej strane rozsiahla judikatúra v tejto oblasti vytýčila určité oblasti, ktorými sa bude uberať hodnotenie súdu. Hodnoteniu bude podliehať hlavne predmet daného zásahu, forma a spôsob akým bol zásah uskutočnený, nemalú dôležitosť bude mať aj rôznosť postavenia osoby v spoločnosti, intenzita, dĺžka zásahu.

4.1.1. Prvý predpoklad na poskytnutie peňažného zadosťučinenia

Zo súdnej praxe vyplýva, že v prípade prvej podmienky, zakotvujúcej podpomú funkciu peňažného zadosťučinenia, musí mať súd bezpečne dokázané, že sú tu okolnosti dokladajúce v konkrétnom prípade neadekvátnosť morálnej satisfakcie podľa § 13 od. 1 OZ.

¹⁸ Slovník slovenského jazyka, V. diel V-Ž.

¹⁹ „Pokud by se nejedilo postačujícím zadosťučinění podle odstavce 1 zejména proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové ujmy v peněžích.“

Avšak, zákonná dikcia ustanovenia § 13 od. 2 OZ nezakotvuje výslovne, že k takémuto posúdeniu je výslovne potrebné rozhodnutie povolaného, teda súdneho orgánu. Jediné o čom sa zákon vyslovne zmieňuje v ustanovení §13 od. 3 OZ je len obligatórna právomoc súdu určiť výšku finančnej satisfakcie, za podmienok, že bolo zahájené občianskoprávne konanie a finančná satisfakcia je navrhovaná navrhovateľom predmetného konania.

V prípade, že neexistuje spor, môže byť tak právnym dôvodom na finančné plnenie aj dohoda o ochrane osobnosti podľa §3 respektíve §51 občianskeho zákonníka, ak bola uzavretá. Plnenie na základe takejto dohody nebude považované za bezdôvodné obohatenie

20

Zo samotného znenia §13 od. 2 OZ je možné dôvodiť tým, že okrem zvažovanie medzi týmito dvoma formami zadosťučinení, je tu ešte tretia možnosť, uložiť ich kumulovane. Môžu totiž nastať prípady, kde až spojenie a vzájomné doplnenie, týchto dvoch ochranných prostriedkov bude viesť k účinnej náprave.

Vráťme sa ale späť k morálnemu zadosťučineniu, ktoré bude vždy tvoriť primárnu formou zadosťučinenia, o ktorej sa bude uvažovať. Jeho najčastejšou podobou je ospravedlnenie, ale môže ho tvoriť aj povinnosť odstrániť následky neoprávneného zásahu, odvolanie difamujúceho výroku v určitom kolektíve, či samotný výrok súdu, že došlo k porušeniu práva na ochranu osobnosti. Nie vždy však bude takáto forma dostatočná, a teda schopná účinného zmiernenia a vyváženia nepriaznivého následku. Dokonca v niektorých prípadoch bude nutné od morálnej satisfakcie vyslovne upustiť, pretože jej priznanie by malo skôr opačný efekt, a vážnosť či postavenie občana by mohlo ešte zhoršiť. Z judikatúry možno dovodiť, že takáto situácia môže napríklad nastať v prípadoch, keď zásah do osobnosti fyzickej osoby nie je známy širokej verejnosti a práve ospravedlnenie by bolo nástrojom jeho zverejnenia. Zákon načrtáva príkladmo následky neoprávnených zásahov do osobnosti fyzickej osoby, kde poskytnutie morálnej satisfakcie nie je na mieste a nemôže tak plniť účel sledovaný občianskoprávnou úpravou ochrany osobnosti, a teda keď *“byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby, nebo její vážnost ve společnosti“*. Pre tieto prípady a prípady im podobné poskytuje osobe dotknutej zásahom možnosť požadovať náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch.

²⁰ Švaňhal,R.: Ochrana osobnosti fyzických osôb.In: Právni rozhledy, 2000, č.9,

4.1.2. Druhý predpoklad na poskytnutie peňažného zadosťučinenia

Druhá podmienka vyžaduje kvalifikovanú ujmu, spočívajúcu najmä v znížení dôstojnosti alebo vážnosti fyzickej osoby v značnej miere. K vzniku takejto ujmy dochádza najčastejšie v dôsledku zásahov učených v hromadných oznamovacích prostriedkoch. Vo všeobecnej rovine ju možno definovať ako nemajetkovú ujmu na osobnosti fyzickej osoby, ktorú táto pociťuje a prežíva ako závažnú vzhľadom k nepriaznivému následku, ktorý spočíva najmä v znížení jej dôstojnosti či vážnosti v spoločnosti, a to v ktorejkoľvek sfére jej životného uplatnenia ako, napr. v rodine, v mieste bydliska, na pracovisku, v odbornom svete, v podnikateľských kruhoch, v politickom či inom verejnom živote. Zo zákonnej formulácia zmienenej ustanovenia je však možné dovodiť, že sa jedná len o podmienku pravidelnú. To znamená, že k priznaniu peňažitej náhrady nemajetkovej ujmy nemusí ísť len o zásah do vážnosti a dôstojnosti osobnosti fyzickej osoby, ale súd môže pri svojej úvahe prihliadnúť aj k niektorým iným aspektom konkrétneho prípadu. Tieto iné aspekty však musia byť porovnateľné svojím významom a váhou so zákonom zmienenu podmienkou.

Ako som už vyššie zmienila súd musí i v tomto prípade postupovať objektívne, prihliadať na konkrétnu situáciu, za ktorej k neoprávnenému zásahu došlo, ale aj k osobe zasiahnutej fyzickej osoby, hlavne k jej veku a postaveniu. Prežívanie a pociťovanie nemajetkovej ujmy nemôže byť teda hodnotené z hľadiska subjektívnych pocitov tejto osoby, ktoré sa môžu často veľmi líšiť a takto poňaté kritérium by nemohlo naplňať požiadavku spravodlivosti a rovnosti. Naopak, len konkrétne a diferencované uplatnenie objektívneho kritéria garantuje rovný prístup súdu ku všetkým prípadom.

Súd tak bude zvažovať, či je za daných okolností a s prihliadnutím k záujmom zasiahnutej fyzickej osoby možno spoľahlivo usúdiť, že by každý v rovnakej situácii a postavení mohol vnímať a pociťovať vzniknutú nemajetkovú ujmu spočívajúcu v znížení dôstojnosti a vážnosti dotknutej fyzickej osoby ako závažnú, vzhľadom k jej rozsahu, intenzite a trvaniu.²¹

Na koniec treba dodať, že len samotná možnosť zníženia vážnosti a dôstojnosti v spoločnosti nestačí, súd musí mať vždy bezpečne dokázané, že k tomuto zníženiu skutočne došlo.²²

²¹Knapp, K.- Švestka, J. – Jehlička, O. – Pavlík, P. – Plecítý, V. : Ochrana osobnosti podľa občanského práva., s. 188

²²Werner I, Werner, A.: Peňažná satisfakcia v prípade ochrany osobnosti a dobrej povesti. In: Justičná revue, 2002., s. 574

Ustanovenie §11 OZ vymenúva jednotlivé práva, ktoré zabezpečujú ochranu jednotlivých hodnôt osobnosti ako neoddeliteľných súčastí celkovej fyzickej a psychicko-morálnej integrity osobnosti. Zákonom zmieňovaný výpočet práv je opäť len demonštratívny a tvorí tak otvorenú množinu. Treba však mať na zreteli, že bez ohľadu na to, voči ktorej stránke či hodnote osobnosti zásah smeroval, vždy bude dotknutá takýmto zásahom osobnosť sama ako celok určitých vlastností a charakteristík. Z tohto pohľadu i občiansky zákonník právo na ochranu osobnosti fyzickej osoby upravuje ako jednotné právo, ktorého úlohou je v občianskoprávnej oblasti zabezpečiť rešpektovanie osobnosti fyzickej osoby a jej všestranný slobodný rozvoj. K ďalším úvahám je dôležité vymedziť samotný predmet tejto ochrany – osobnosť.

4.1.2.1. Osobnosť

V jednom zo súdnych rozhodnutí Najvyšší súd poňal takto tento široký pojem: „Podstatou osobnosti jsou její vztahy k vnímané skutečnosti, k druhým lidem, ku ke kulturně společenským hodnotám, k aktuálnímu stavu společensko-politického prostředí atd., které se projevují v styku s lidmi, v jednání a chování člověka, jeho kulturními výtvoři a pod. Každá osobnost odráží i specifické historické podmínky své doby, národa, společenského zařazení, povolání, má své svéravné, neopakovatelné črty. Přes mnohost jednotlivých složek a aspektů osobnosti je však nutno osobnost fyzické osoby vždy vnímat v její ucelenosti a nedělitelnosti.“²³

Podľa názorov niektorých antropológov je základná osobnosť „súhrn postojov a základných hodnôt, ktorými každého jedinca poznamenáva jeho príнадležitosť k určitej kultúrnej skupine.“²⁴

4.1.3. Tretí predpoklad na poskytnutie peňažného zadosťučinenia

A konečne, všetko, o čom som sa zmienila vyššie ohľadne posúdenia a priznania peňažného zadosťučinenia súdom, prichádza do úvahy len ak bol tento nárok uplatnený pred súdom, teda ak bola podaná žaloba spolu s dôkazmi svedčiacimi na priznanie nároku a nárok bol presne vyčíslený.

²³ Rozsudek NS, sp.zn. 30 Cdo 2304/99. In: Soudní rozhledy, 2003, č.3, s. 82 - 83

²⁴ Durzoui, G. - Roussel, A. - Filozofický slovník, s. 209

Ak sú všetky tieto zákonom stanovené podmienky na priznanie peňažného zadosťučinenia splnené, súd má nielen právo, ale zároveň aj povinnosť žalobe o jeho poskytnutie vyhovieť.

4.2. Druhá fáza posudzovania nároku na peňažné zadosťučinenie - výška nároku

Druhá fáza rozhodovania ohľadne peňažitého zadosťučinania sa týka jeho výšky. Občiansky zákonník len poskytuje možnosť jeho priznania za splnenia určitých kvalifikovaných podmienok avšak nevymedzuje súčasne prípadnú hranicu, či už minimálnu alebo maximálnu, v akej sa má nárok pohybovať. Jediným orientačným bodom je ustanovenie, že zadosťučinenie má byť, tak ako morálne, primerané s ohľadom na závažnosť vzniknutej ujmy a okolnosti za ktorých k porušeniu práva došlo.

Za takejto právnej situácie sa teda výška peňažitého zadosťučinenia stáva predmetom voľnej úvahy súdu, ako mimochodom výslovne zakotvuje i §13 od. 3 OZ. Zmienené ustanovenia tak okrem iného i zdôrazňuje zvláštnu povahu peňažnej satisfakcie ako otázky právnej, ktorej posúdenie bude vždy len na súde, z čoho je použitím argumentu *a contrario* možné dovodiť, že určenie výšky satisfakcie znaleckým posudkom nebude možné.²⁵

4.2.1. Úvaha súdu

Samotná úvaha súdu je výnimočný jav, pripustený *Občianským soudním řádem* namiesto dôkazov v určitom úzko vymedzenom rámci, kam spadá i výška nároku peňažného zadosťučinenia. Hlavným dôvodom je „nespočítateľnosť“ presnej výšky nároku.

Treba ale opatrne narábať s týmto pojmom a nezamieňať si ho s voľnou úvahou ako takou. Voľné uváženie sa nesmie transformovať do ľubovôle súdu vymykajúcej sa akejkolvek kontrole. Súd je povinný vychádzať z úplne zisteného skutkového stavu a opierať sa o celkom konkrétne a zrozumiteľné hľadiská. Jeho rozhodnutie musí byť založené na dostatočnej argumentácií, aby bolo preskúmateľné v inštančnom postupe. A základným

²⁵Werner I., Werner, A.: Peňažná satisfakcia v prípade ochrany osobnosti a dobrej povesti. In: Justičná revue, 2002, s. 576

predpokladom na správnu argumentáciu je správne vnímanie následkov zásahu do osobnosti pri posudzovaní kritérií rozhodujúcich na jej odškodnenie.²⁶

Takýmito kritériami sú v prípade stanovenia výšky odškodnenia závažnosť vzniknutej ujmy a okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo. Súd k nim musí prihliadať *ex offio*. Faktom však zostáva, že samotná výška nároku sa zisťuje veľmi ťažko. Základom úvahy by malo byť zistenie skutočností, ktoré súdu umožnia založiť ju na určitom kvantitatívnom posúdení základných súvislostí daného prípadu.²⁷

Pri úvahe o výške nároku by súd mal brať na zreteľ v duchu európskej právnej kultúry na princíp proporcionality a nepokladať v odôvodnených prípadoch uplatnenie výraznej satisfakčnej funkcie peňazi za nemorálne.

Okrem toho, odhliadnuc od primárnej satisfakčnej funkcie peňazi, súdy môžu adekvátnym rozhodovaním (i čo do výšky peňažitého odškodnenia) účinne prispieť jednak k prevencii, k zníženiu, poprípade eliminácii niektorých nežiaducich spoločenských javov. Peňažná satisfakcia tak plní aj funkciu preventívnu. A práve prostredníctvom svojej výšky môže zásadne motivovať subjekty k rešpektovaniu telesnej aj morálnej integrity osobnosti fyzických osôb.

V Nemecku už súd začal priznávať primerané zadosťučinenie, ako vyplýva z aktuálnej judikatúry nemeckého Spolkového súdneho dvora, určené nielen k zmierneniu vzniknutej nemajetkovej ujmy, ale aj ako preventívne, s odstrašujúcim účinkom na potencionálnych rušiteľov.²⁸ Na druhej strane je dôležité si uvedomiť, že aj želaný preventívny účinok môže naplniť konkrétna forma zadosťučinenia len pri zachovaní citlivého a vnímavého prístupu, v ktorom budú zohľadnené konkrétne okolnosti prípadu. Ústavný súd formuloval v jednom zo svojich nálezov: „otázku preventívni formy konkrétni formy zadosťučinění nelze zobecňovat a vykládat účelově, posuzovat izolovaně od konkrétního skutku, vnímaného v širších souvislostech, a vykládat účelově, se zjednodušující, mechanickou představou o automatickém blahodárném účinku odstrašujícího trestu, který je jediňě schopný pozitivně ovlivnit právní vědomí a tak celkové klima ve společnosti.“²⁹

Čo sa týka prvého kritéria (závažnosť vzniknutej ujmy), platí zásada, čím závažnejšia ujma, čo do intenzity, rozsahu, trvania, a šírky ohlasu verejnosti, tým vyššia by aj mala byť

²⁶ Kerecman, P.: K úvahám o citovej ujme, jej odškodňovaní a ochrane osobnosti: In: Justičná revue, 2001, zv.53, č.2

²⁷ Rozsudek NS sp.zn. 30 Cdo 1678/2004. In: Právni rozhledy 2005, č. 12, s. 457

²⁸ Werner I, Werner, A.: Peňažná satisfakcia v prípade ochrany osobnosti a dobrej povesti: In: Justičná revue, 2002, s. 575

²⁹ Nález ÚS, 552/03

výška zadost'učinenia.³⁰ Výška by mala byť adekvátne uspôsobená okolnostiam v prípade, že nemajetková ujma bude dokázateľne pôsobiť dlhšiu dobu.

Všeobecnosť druhého kritéria (okolnosti za ktorých k porušeniu došlo) umožňuje sudcovi reagovať na všetky relevantné okolnosti, za ktorých tak k zásahu došlo a rozhodnúť tak v súlade s princípom spravodlivosti. Samotné znenie napovedá, že pôjde o viac okolností. Možno tak predpokladať, že úmyslom zákonodarcu tu bolo pravdepodobne aj snaha zohľadniť subjektívne okolnosti na strane pôvodcu, ako je úmysel pri spáchaní ujmy. Zavinenie a jeho forma budú teda pri stanovení výšky zadost'učinenia a len tu zohrávať svoju rolu. Bude sa prihliadať pri určení konečnej sumy, či pôvodca zásahu konal v nedbalosti alebo so zlým úmyslom určitú osobu poškodiť, škandalizovať. Naopak majetkové pomery osoby zasiahnutej ani pôvodcu zásahu nie sú pre určenie výšky dôležité.

A konečne súd je viazaný peňažnou čiastkou, ktorá je požadovaná žalobcom. Táto čiastka tak tvorí maximálnu sumu, ktorú môže priznať. Neznamená to ale, že nemôže priznať menej a vo zvyšnej čiastke žalobu zamietnuť. Čiastka sa poskytuje jednorázovo bez ohľadu na dĺžku trvania zásahu.

Požiadavka na jednotnosť súdneho rozhodovania je v prípade určenia peňažného zadost'učinenia veľmi zložitá. Situácie, ktoré tu vznikajú sú natoľko rozmanité a pestré, že nie je možné vymedziť vytvoriť paušálne čiastky viazané na štandardizované prípady. Je však možné predpokladať, že časom si sudcovia vytvoria určité sumy, ako určité orientačné body pre jednotlivé druhy prípadov.

5. Subjekty osobnostných vzťahov

Až doteraz som opomínala zmieniť sa o základnom faktore, bez ktorého by žiadne právo ani povinnosť nemali svojho adresáta a ich existencia by nemala zmysel, a teda o samotnom nositeľovi tohto práva.

Všeobecné osobnostné právo je v ustanoveniach §11 až 16 Občianskeho zákonníka zakotvené pod názvom „Ochrana osobnosti“. Zmienená zákonná formulácia je na jednej strane kritizovaná časťou autorov pre jej nepresnosť. Právo osobnostné a právo na jeho

³⁰ Werner I., Werner, A.: Peňažná satisfakcia v prípade ochrany osobnosti a dobrej povesti. In: Justičná revue, 2002, s. 574

ochranu sú totiž dve rozdielne veci, a rovnako aj osobnostné vzťahy, ktoré na ich základe vznikajú majú odlišné povahy.

5.1. Subjekty osobnostného vzťahu absolútnej povahy

Osobnostného práva je právom zvláštnym vďaka povahe predmetu, ktorého sa týka - osobnosti človeka v jeho fyzickej a psychomorálnej syntéze. Toto právo je neprevoditeľné a neodcudziteľné, čo znamená, že fyzická osoba sa ho nemôže vlastnou vôľou na základe zmluvy zrieknuť a ani nemôže prejsť na iného na základe dedenia. Práve tak i osobnostné vzťahy, tvoria osobitnú kategóriu občianskoprávných vzťahov, kde fyzická osoba ako oprávnený individuálne určený subjekt realizuje voči všetkým individuálne neurčeným subjektom možnosť v medziach právneho poriadku nakladať zo svojou osobnosťou podľa vlastného uváženia, zatiaľ čo individuálne neurčené subjekty majú povinnosť toto jej právo rešpektovať, teda zdržať sa chovania, ktoré by ho neoprávnene porušovalo či ohrozovalo.

Z vyššie uvedeného je možné dôvodiť, že daný vzťah možno subsumovať pod občianskoprávny vzťah absolútnej povahy, definovaný určitosťou subjektu oprávnenia a neurčitosťou subjektu povinnosti. Oprávneným subjektom je tak bez rozdielu každá fyzická osoba, ktorá sa stáva nositeľom osobnostného práva okamihom narodenia, keď nadobúda právnu subjektivitu. Tento okamžik narodenia je tak jediným predpokladom pre jeho vznik a o fakt, či sú na strane fyzickej osoby predpoklady smerodajné pre posúdenie jej spôsobilosti právne konať, nie je rozhodujúci. Výpočet oprávnených subjektov však týmto nie je uzavretý.

Občiansky zákonník priznáva v ustanovení §7 právnu subjektivitu aj počatému avšak doteraz nenarodenému dieťaťu, ktorej získanie sa však viaže na fakt, že sa narodí živé. S ohľadom na takéto právne poňatie jeho postavenia, je možné usúdiť, že aj osobnostné práva mu budú náležať už pred narodením, za predpokladu, že sa narodí živé.

Osobnostné práva trvajú po celú dobu života fyzickej osoby a zanikajú okamžikom zániku jej spôsobilosti k právam a povinnostiam, teda jej smrťou. Ani smrť ani vznik právnych následkov predvídaných v §15 OZ však nič nemení na jeho neprevoditeľnosti. Ak však dôjde k takému chovaniu, vzťah dostáva konkrétny rozmer a tento zásah je tak právnym dôvodom vzniku nového občianskoprávneho vzťahu.

5.2. Subjekty osobnostného vzťahu relatívnej povahy

V prípade, že na strane povinných subjektov dôjde k porušeniu ich povinnosti rešpektovať nerušený výkon osobnostného práva oprávneného subjektu, má tento možnosť dovolať sa prostredníctvom zákonom ustanovených prostriedkov ochrany svojho práva.. Zároveň tak dochádza k transformácii absolútneho právneho vzťahu na vzťah relatívny, pre ktorý je charakteristická určitosť subjektov na strane oprávnenej aj povinnej.

Zákonná konštrukcia §13 OZ vymedzuje subjekty všeobecného osobnostného práva, na ktoré dopadajú sankcie jej vlastné, prostredníctvom vzťahu vzniknutého medzi osobou, do ktorej osobnostného práva bolo zasiahnuté a pôvodcom tohto zásahu. Aj tu je možné subjekty rozdeliť na subjekt oprávnený a subjekt povinný, medzi ktorými však už vzniká v dôsledku neoprávneného zásahu bezprostredná väzba. Ide o tak o právo osobné a toto právo ako aj povinnosť vzniknutá na základe jeho porušenia zanikajú, v súlade s ustanovením §579 OZ , spolu so svojím nositeľom. A práve okamih smrti, či už subjektu oprávneného alebo povinného, nastoľuje v súvislosti s peňažnou satisfakciou niekoľko právnych otázok, z ktorých nie každá má úplne jednoznačnú odpoveď.

5.2.1. Subjekt povinný - pasívne legitimovaný

Subjektmi všeobecného osobnostného práva na strane povinných subjektov môžu byť fyzické aj právnické osoby. Prístup právnej teórie i praxe k fyzickej osobe ako pôvodcovi neoprávneného zásahu sa nestretáva s výraznejšími problémami. V duchu objektívneho charakteru zodpovednosti, nemusí tak fyzická osoba spĺňať všetky rozumové a intelektuálne predpoklady a môže ísť napríklad aj o osobu nepľnoletú, či osobu s obmedzenou právnou spôsobilosťou.

Avšak za predpokladu, že k neoprávnenému zásahu došlo v rámci plnenia úloh právnickej osoby konaním tých fyzických osôb, ktoré v jej mene tieto úlohy plnili, zodpovedá navonok voči tretím osobám sama právnická osoba. Daný predpoklad sa opiera o doterajšiu judikatúru (sp. zn. C 52/2002), ktorá odvodzuje per analogiám zodpovednosť takejto fyzickej či právnickej osoby, s ustanovenia § 420 od. 2 OZ a § 853 OZ, ktorej záver potvrdzuje aj Ústavný súd v jednom zo svojich nálezov³¹. Právnická osoba však nebude zodpovedať v prípade, že dôjde k excesu fyzickej osoby, teda vybočeniu z medzí plnenia úloh právnickej osoby.

V prípade smrti subjektu pasívne legitimovaného vyplýva jednoznačne z literatúry aj z rozhodovania súdov zánik daného záväzku.

³¹ nález Ústavného soudu IV. ÚS 315/01

5.2.2. Subjekt oprávnený - aktívne legitimovaný

Na opačnej strane daného občianskoprávneho vzťahu stojí subjekt aktívne legitimovaný uplatňovať ochranu svojho osobnostného práva - osoba oprávnená. Takýmto subjektom je v konkrétnom prípade, vždy fyzická osoba. Občiansky zákonník v súvislosti s ochranou osobnosti nerobí rozdiely medzi fyzickými osobami. Nepripúšťa tak žiadnu formu diskriminácie, a tým uplatňuje princíp podľa čl. 3 Listiny základných práv a slobôd.³² Ochrana takýchto práv spätých s osobnosťou tak patrí každému občanovi ako subjektu práva bez zreteľa na jeho vek a duševné zdravie.

Pokiaľ však ide o dispozíciu s osobnostnými právami, ktoré majú povahu právneho úkonu, musí mať fyzická osoba potrebnú spôsobilosť k právnym úkonom, a v prípade nesvojprávnosti musí byť zastúpená pri svojom konaní zákonným zástupcom v súlade s §26 OZ. Osobnostné právo je oprávnená uplatňovať nezávisle na ostatných fyzických osobách, vždy ale za predpokladu a v medziach ochrany jej vlastnej osobnosti.³³

Odlišnú problematiku tvorí prechod práva na ochranu osobnosti fyzickej osoby v prípade jej smrti. Odhliadnuc od zákonne zakotvenej zvláštnej formy nástupníctva v §15 OZ, (vid'. ďalej), faktom zostáva, že dané právo je rýdzo osobné a neodlučiteľné od fyzickej osoby. Najmarkantnejšie sa táto jeho osobná povaha prejavuje v prípade peňažného zadosťučinenia, ako jedného z občianskoprávných prostriedkov ochrany osobnosti, u ktorého sa podľa prevažujúceho názoru predpokladá jeho zánik spolu so smrťou svojho nositeľa a nevyhnutne teda je jeho prechod na dedičov zosnulého v súlade s ustanoveniami §579 od. 2 OZ a §460n. OZ vylúčený. Zmieneny názor sa opiera o tvrdenie, že sa jedná o nárok osobného charakteru a je možné usúdiť, že bude podliehať rovnakému režimu ako všetky práva tejto povahy, v znení §579 od. 2, „*práva obmedzené na osobu veriteľa*“.

Z praktického hľadiska dochádza k jeho definitívnemu zániku bez ohľadu na to, či bolo pôvodcom neoprávneného zásahu uznané alebo nie, či bolo za života postihnutej osoby súdne alebo inak uplatnené. Zaniká dokonca i v prípade ak už bol nariadený výkon rozhodnutia ale právo nebolo vymožené za života postihnutej osoby. Dané právo zaniká teda za každých okolností, pokiaľ totiž nedošlo za života postihnutej osoby k jeho uspokojeniu.

³² Sigmundová, M., Telec, I.: Přehled některých právních a etických otázek ochrany osobnosti. In: Soudní rozhledy, 2003, č. 3, str. 74

³³ Círák, J., Ochrana osobnosti v slovenskom občianskom práve, s. 43 - 45

Takýto stav však nevyhnutne vyvoláva dojem neoprávnenej výhody pre pôvodcu zásahu do osobnosti. V pripravovanej novele občianskeho zákonníka sa plánuje korekcia daného stavu, kde právo na odškodnenie bude predmet dedičstva v prípade, že ho dotknutá osoba ešte za svojho života uplatní.³⁴

5.3. Subjekty „postmortálnej“ ochrany

Osobný charakter práva na ochranu osobnosti, ako som opísala vyššie, pôsobí v prípade smrti aktívne legitimovanej osoby, jeho zánik. Občiansky zákonník však zmiernuje tvrdosť takéhoto stavu, a zohľadňuje odlišnú povahu osobnostného práva, ktoré špecifickým spôsobom presahuje život človeka. Keďže toto právo je neodlučiteľné od svojho nositeľa a teda netvorí predmet dedičstva, upravuje zákonodarca v §15 OZ osobitný prípad nástupníctva osobnostných práv ako prostriedok ochrany jednotlivých stránok osobnosti aj keď už nie je ich nositeľ nažive. Zdôrazňuje tak záujem našej spoločnosti, ako spoločnosti modernej a kultúrnej na zachovaní piety a pamiatky osobnosti.

Ustanovenie §15 OZ teda zakotvuje určitý zvláštny druh originálneho práva náležiacoho taxatívne vymenovaným osobám, ktoré spočíva v možnosti uplatňovania práva na ochranu osobnosti zosnulej fyzickej osoby. Osoby, oprávnené z tejto tzv. postmortálnej ochrany spadajú do dvoch skupín. V prvej sa nachádza manžel a deti zosnulej osoby, v druhej jej rodičia. Až v prípade, že osoby z prvej skupiny nie sú, náleží právo na ochranu osobnosti zosnulej osoby jej rodičom. Toto právo však neprechádza ani na dedičov vymedzených osôb, ani na žiadne ďalšie osoby, a teda, ak tieto osoby zomreli zvláštne osobnostné právo podľa §15 OZ zanikne. S ohľadom na zmienený okruh oprávnených osôb je nutné poznamenať, že sa vyskytujú názory, ktoré ho považujú za príliš obmedzený.

V budúcnosti by sa mal brať do úvahy fakt pribúdajúcich osôb žijúcich bez rodiny tzv. singels, aj skutočnosť registrovaného partnerstva a okruh osôb rozšíriť. Za podnet by mohla slúžiť úprava autorského zákona, kde sa za osoby aktívne legitimované k postmortálnej ochrane považujú tí, čo mali k danej osobe osobný vzťah a súcitia s ňou. V súvislosti s peňažitým zadosťučinením sa tu však naskytuje aj iná problematická otázka, ktorej sa chcem venovať.

Nárok, ktorý vzniká vymedzeným osobám, nie je závislý na tom, či k zásahu došlo ešte za života danej osoby, alebo až po jej smrti a nie je ani rozhodujúce, či došlo za života

³⁴ Knapp, K.- Švestka, J. – Jehlička, O. – Pavlík, P. – Plecítý, V. : Ochrana osobnosti podle občanského práva, s.190

danej osoby k podaniu žaloby alebo nie. Oprávnené osoby uplatnia totiž dané nároky vzniknuté z neoprávneného zásahu do osobnosti zosnulej fyzickej osoby podaním vlastnej žaloby. Na ochranu tak môžu použiť zvláštne občianskoprávne prostriedky ochrany osobnosti vymedzené v ustanovení § 13 OZ, práve tak ako by to mohla urobiť aj osoba zásahom dotknutá. Medzi tieto prostriedky ochrany nesporne patrí i poskytnutie peňažnej satisfakcie za splnenia požadovaných podmienok.

A tu dochádza k spornému bodu, ktorého prijateľné riešenie teória stále hľadá. Názory na uplatnenie peňažného zadosťučinenia ako prostriedku tzv. postmortálnej ochrany sa delia do dvoch skupín.

V dnešnej dobe sa prevažná väčšina teórie aj praxe prikláňa k názoru, že právo na peňažité zadosťučinenie je veľmi úzko späté s osobou postihnutou a nie je tak prípustné, aby ho uplatňoval niekto iný ako ona sama. Hore zmienené osoby sa tak môžu úspešne domáhať vlastnou žalobou všetkých občianskoprávných sankcií obsiahnutých v ustanovení §13 OZ na ochranu osobnosti zosnulej fyzickej osoby, okrem poskytnutia peňažného zadosťučinenia. Základným argumentom je dôraz na satisfakčnú funkciu, ktorá je základnou náplňou daného prostriedku a svoj účel môže naplňať len v spojitosti s osobou, do ktorej práva bolo zasiahnuté. Pri opačnom prístupe by dané právo malo povahu majetkovú.

Na druhej strane možnosť požadovať morálne zadosťučinenie týmto osobám priznávajú. Tento zastávaný názor zdieľaný v súdnej praxi aj právnej teórii v podstate potvrdzuje právne politické stanovisko, ktoré zdôrazňuje účel peňažnej satisfakcie a to „*primerane vyvážiť a zmierniť nemajetkovú ujmu vzniknutú na jej osobnosti*“, ktorý po smrti tejto osoby nemôže byť preto naplnený.³⁵

Ústavný súd v jednom vo svojich uznesení potvrdzuje zastávaný súdny názor: „*právo na ochranu osobnosti nemá majetkový charakter a neprechází na žalobcovy právni nástupce nebo osoby tvořící zvlášť vymedzený okruh nejbližších členů rodiny. Na tom nic nemění ani rozlišování práv na osobní a osobnostní.*“ Ďalej je presvedčený, že práve možnosť osôb vymenovaných v ustanovení §15 OZ podať vlastnú žalobu na ochranu osobnosti zosnulej fyzickej osoby „*dostatečně zajišťuje ochranu základního práva na ochranu osobnosti, to i tehdy, když se v takových případech nepřipouští nárok na finanční zadosťučinení.*“³⁶

Iná skupina autorov nesúhlasí s týmto neodôvodneným vyčleňovaním jedného z možných ochranných prostriedkov osobnosti a tvrdí, že právo na peňažité zadosťučinenie je možné uplatniť taxatívne vymenovanými osobami podľa §15 OZ, spolu s ostatnými

³⁵ Švestka, J. – Jehlička, O. – Škárková, M. - Spáčil, J.: Občanský zákoník. Komentář. 10.vyd., 2006, s.144 - 145

³⁶ ÚS 207/2000, nepublikované

prostriedkami na ochranu osobnosti zosnulej osoby. Názor tejto povahy vyjadrili medzi inými aj autori *„Odpíraní nemajetkové ujmy v peněžích se musí nutně jevit jako nespravedlivé a nemorální. Zmírnění nemajetkové újmy finančním zadostiučiněním neslouží ani za života postižené osoby jen jí samotné, ale např. i jejím rodinným příslušníkům. Ti nesou zásah mnohdy citečněji, jako samotná postižená osoba.“*³⁷

Súhlasím s poňatím peňažného zadost'učinenia ako prostriedku osobnej povahy, ktorého primeranou funkciou je funkcia satisfakčná. Na druhej strane, nemyslím, že ani zástancovia vyššie zmieneného druhého názorového prúdu tento jeho charakter popierajú. Rozpor by som skôr videla v samotnom vnímaní osobnosti ako takej a nadväzne vo funkcii ustanovenia §15 OZ.

Na človeka a jeho osobnosť nemožno nahliadať ako na subjekt izolovaný. V priebehu svojho života nevyhnutne vstupuje do rôznych väzieb, počnúc väzbami rodinnými, profesionálnymi, kultúrnymi, záujmovými, politickým. Najvyšší súd formuloval podstatu osobnosti ako: *„jej vzťahy k vnímanej skutočnosti, druhým ľuďom, ku kultúrno-spoločenským hodnotám, k aktuálnemu stavu spoločensko-politického prostredia... Tieto vzťahy sa prejavujú v styku s ľuďmi, v jednaní a chovaní človeka, jeho kultúrnych výtvoroch...“*³⁸

Jednotlivé stránky a prejavy osobnosti nie sú teda hodnotami, ktoré by ovplyvňovali len svojho bezprostredného nositeľa. Je prirodzené, že väzby, ktoré behom svojho života uzatvára prenášajú hodnoty jeho osobnosti aj na jeho okolie. Vzájomná prepojenosť tak môže viesť k dôsledku, kde zníženie, ohrozenie či porušenie týchto hodnôt môžu okolie vnímať ako zásah do vlastnej osobnosti. Zástancovia plnej postmortálnej ochrany, vrátane peňažného zadost'učinenia chápu, podľa môjho názoru, dané ustanovenie ako reakciu na zmienené okolnosti. V prospech takéhoto poňatia svedčí aj úzky okruh osôb nadaných týmto zvláštnym právom, o ktorých je možné predpokladať ich veľmi blízky vzťah k osobe zosnulej a kde možnosť dopadu vzniku nemajetkovej ujmy zosnulej osobe aj na ich osobnosti je podľa môjho názoru veľmi pravdepodobná.

Právna teória a väčšina súdnej praxe vníma výlučné obmedzenie náhrady nemajetkovej ujmy na osobu postihnutú zásahom ako krok správnym smerom v súlade s právne politickým stanoviskom, kde za primárny účel peňažnej satisfakcie sa pokladá „zmiernenie a vyváženie danej ujmy“, ktorý nemôže byť po smrti naplnený. Takéto poňatie vo mne však vzbudzuje dojem, že peňažné zadost'učinenie sleduje účel odlišný od morálneho. Tento ochranný prostriedok majú totiž blízke osoby podľa §15 OZ nesporne k dispozícii pri

³⁷ Holub, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář, 2. vydání, s. 106

³⁸ Rozsudek NS, sp.zn. 30 Cdo 1630/2004. In:Právní rozhledy 22/2005, s. 837- 838

uplatnení ochrany osobnosti zosnulého. Okrem toho, aj Najvyšší súd konštatoval v jednom zo svojich rozhodnutí že: „nelze přehlédnou, že jak zadostiučinění morální ve smyslu §13 odst. 1 OZ, tak i zadostiučinění v penězích ve smyslu 13 odst. 2 OZ sledují stejný cíl, tj. přiměřeně s ohledem na všechny okolnosti konkrétního případu optimálně a tím účinně vyvážit a zmírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu, tj. nemajetkovou újmu vzniklou na osobnosti fyzické osoby.“³⁹ Bylo by tak možné usoudit, že práve tak ani morálneho zadost'učinenia nemôže naplniť v prípade smrti osoby dotknutej zásahom svoj účel a napriek tomu o možnosti jeho uplatnenia subjektmi postmortálnej ochrany niet pochyb.

Okrem toho, peňažné zadost'učinenie prispieva k ochrane osobnosti okrem svojej satisfakčnej funkcie aj funkciou preventívnou a tvorí tak obzvlášť v dnešnej dobe účinný prostriedok nápravy, ktorý je využiteľný práve pri najzávažnejších poruchách osobnostnej sféry fyzických osôb.

6. Právnická osoba

6.1. Primerané zadost'učinenie podľa §19b Občianskeho zákonníka

O osobnosti v pravom zmysle slova je možné hovoriť len u fyzickej osoby. Na tomto teoretickom východisku je koncipovaná právna úprava ochrany osobnosti v občianskom zákonníku, systematicky umiestnená v jeho obecnej časti v §11n OZ, kde sa za výlučných nositeľov osobnostného práva pokladajú fyzické osoby v ich psychickej a morálnej integrite. Použitím argumentu *a contrario* je možné dovodiť, že právnické osoby do tejto skupiny nespádajú. Ochrana právnickej osoby je tak v Občianskom zákonníku zakotvená zvlášť v ustanovení §19b od. 1, 2, 3 OZ, kde je výslovne garantované právo na ochranu jej mena a dobrej povesti. Je možné konštatovať, že oba komplexy práva, napriek ich podobnosti čo do obdobných prostriedkov ochrany a spoločného nepriameho predmetu právnych vzťahov – tzv. imateriálneho dobra, nie sú rovnorodé a treba ich vždy rozlišovať. Ostatne už samostatná právna úprava dobrej povesti právnickej osoby neoprávněného použitia jej názvu mimo rámec ustanovení o ochrane osobnosti ako aj všeobecná nevôľa použitia analógie s týmito ustanoveniami napovedajú a potvrdzujú pravdepodobný úmysel zákonodarcu vytvoriť dva rozdielne právne režimy, s rozdielnymi podmienkami pre priznanie nárokov.

³⁹ Rozsudek NS, sp.zn. 30 Cdo 2796/2005. In: Právní Rozhledy, 3/2007, s. 112

6.2. Podmienky peňažného zadosťučinenia u právnických osôb

Podľa ustanovenia §19b od.2 a 3 OZ má však právnická osoba rovnakú možnosť domáhať sa peňažného zadosťučinenia v prípade, že dôjde k neoprávnenému použitiu jej názvu alebo neoprávnenému zásahu do jej dobrej povesti. Čo je možné rozumieť pod týmto neoprávneným zásahom načrtáva okrem iného aj Najvyšší súd v jednom zo svojich nálezov: „...je zásadne každé nepravdivé tvrzenie alebo obvinění, ktoré zasahuje její dobrou pověst.“⁴⁰

Podmienky pre jeho uplatnenie sa zdajú na prvý pohľad rovnaké ako pri ochrane osobnosti fyzickej osoby podľa ustanovenia §13 OZ. Bližší pohľad na samotnú formuláciu daného ustanovenia však ukáže, že tomu tak nie je. Ustanovenie §19b od. 2 a 3 stanovuje totiž právo na peňažné zadosťučinenie v prípadoch neoprávneného použitia názvu či neoprávneného zásahu do dobrej povesti právnickej osoby jednoduchým dodatkom: „je možné se též domáhat přiměřeného zadosťučinění, které může být požadováno i v penězích.“ Možnosť požadovať peňažné zadosťučinenie je tu teda zakotvená ako jedna z možných alternatív, bez akýchkoľvek ďalších obmedzení, okrem požiadavku jeho primeranosti a samozrejme Konštrukcia ustanovenia §19b OZ tak zvädza k záveru, že pre priznanie peňažitého zadosťučinenia sa v tomto prípade nevyžaduje, na rozdiel od ustanovení o ochrane osobnosti, naplnenie podmienky nedostačujúceho morálneho zadosťučinenia. Ba čo viac, v zmienenej úvahe je možné ísť ešte ďalej a predpokladať, že takéto peňažné zadosťučinenie bude teda možné priznať aj napriek faktu, že by v konkrétnom prípade bolo morálne zadosťučinenie dostatočné.

S takouto úvahou však nemožno súhlasiť. Nespornou skutočnosťou je, že zákonná dikcia tohto ustanovenia otvára podstatne širší priestor na úvahu sudcu pri rozhodovaní o uplatnenom nároku na peňažné zadosťučinenie. Jedinými zákonným požiadavkami tak budú primeranosť takejto satisfakcie a obsah petitu. A práve táto kategória primeranosti bude zohrávať veľký význam pri rozhodovaní o jeho priznaní, keď vlastne koriguje na prvý pohľad neobmedzenú možnosť voľby. Ak by totiž súd priznal peňažnú satisfakciu aj vtedy, ak by sa zodpovedajúca ujma dala zmierniť satisfakciou morálnou, išlo by o priznanie satisfakcie neprimeranej, a teda o porušenie ustanovenia §19b od. 2 OZ.⁴¹

V prípade, že ale súd oprávnenosť nároku na peňažné zadosťučinenie uzná, musí následne rozhodnúť o jeho výške. V tomto smere zmienená úprava dokonca úplne absentuje na vymedzenie kritérií určujúcich stanovenie výšky peňažnej satisfakcie. Súd sa tak bude

⁴⁰ 28 Cdo 1375/2002

⁴¹ Werner, I, Werner, A.: Peňažná satisfakcia v prípade ochrany osobnosti a dobrej povesti.. In: Justičná revue, 2002, s. 578

musieť riadiť len výškou zadosťučinenia uvedenom v petite žaloby, v zmysle zásady *ne eat iudex ultra petita partium* a samozrejme požiadavkám primeranosti. Okrem toho sa tu nepochybne uplatní aj princíp proporcionality, ako nepísané moderné ústavné pravidlo, ktorého porušenie by mohlo viesť k zásahu do ústavne zaručeného práva na súdnu ochranu (článok 36 Listiny základných práv a slobôd)

7. Premlčanie nároku na peňažné zadosťučinenie

Plynutie času patrí medzi najvýznamnejšie objektívne právne skutočnosti uplatňujúce sa v občianskom práve. Aj s ohľadom na danú skutočnosť je dôležité venovať sa bližšie uplatneniu inštitútu premlčania pri zásahu do osobnosti fyzickej osoby, kde sa zvlášť kontroverznou javí problematika poskytovania peňažného zadosťučinenia ako jedného z osobnostných nárokov.

Právnu úpravu premlčania je možné nájsť v ustanovení §100n. OZ, kde v od. 2 zakotvuje premlčateľnosť majetkových práv. Použitím argumentu *a contrario* je možné odvodiť, že premlčaniu v oblasti vzťahov upravených v Občianskom zákonníku nepodliehajú jednotlivé osobnostné hodnoty, ktoré vytvárajú osobnostné právo. Rovnako ani zodpovednostné nároky nemajetkového charakteru, ako je právo domáhať sa upustenia od neoprávneného zásahu, odstránenia jeho následkov či požadovanie primeraného morálneho zadosťučinenia, vyplývajúce z osobnostného práva premlčaniu nepodliehajú. Až potiaľto panuje v právnej teórii aj praxi relatívna názorová zhoda.

Majetkový charakter posledného zo zodpovednostných nárokov menovaných u ustanovení §13 od. 2 OZ, teda práva na poskytnutie peňažného zadosťučinenia, vytvoril priestor na úvahy, ktoré ho vyčleňujú z okruhu nepremlčateľných, nemajetkových nárokov a priradujú skôr k príbuznejším právam na peňažné odškodnenie nemajetkovej ujmy, ako je právo na bolesť a právo na náhradu sťaženia spoločenského uplatnenia. Dôsledkom takéhoto chápania daného práva je potom jeho premlčateľnosť, rovnako ako u zmienených nárokov, o ktorých premlčateľnosti neboli doteraz pochybnosti, a to vo všeobecnej premlčacej dobe 3 rokov. Zmienený postoj zaujali okrem iného autori knižnej publikácie „*Ochrana osobnosti podľa občianskeho práva*“, ⁴² ako aj autori *Komentáre k občianskému zákonníku*. ⁴³

⁴² Knapp, K.- Švestka, J. – Jehlička, O. – Pavlík, P. – Plecítý, V. : Ochrana osobnosti podľa občianskeho práva, 4.vydání, 2004

⁴³ Švestka, J. – Jehlička, O. – Škárová, M. - Spáčil, J.: Občianský zákoník. Komentář. 10.vyd., 2006

Naproti tomu, sú i opačné názory podporujúce tvrdenie, že peňažná satisfakcia je právom nepremlčateľným a neprekľudovateľným, tak isto ako ostatné osobnostné práva. Významné stanovisko reprezentujúce tieto opačné úvahy k riešeniu danej otázky zaujal pomerne nedávno Najvyšší súd v jednom zo svojich rozhodnutí.⁴⁴ Podobný názor je možné nájsť aj v Komentári k občianskemu zákonníku, Linde Praha.⁴⁵

V nasledujúcej časti sa budeme bližšie venovať argumentom, o ktoré sa opierajú hore uvedené názory v prospech aj neprospech premlčania.

1. a) Skutočnosť, že ujma v podobe bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia je napriek jej nepochybne nemajetkovému charakteru vnímaná a zákonom dokonca zaradovaná medzi škodu, s príslušnými následkami aj pre je odškodňovanie, nastoľuje otázku prečo v inom prípade odškodňovanie rovnako nemajetkovej ujmy má byť posudzované inak. Okrem toho pre takýto prístup svedčí aj najnovšia novela občianskeho zákonníka uskutočnená zákonom č. 47/2004 Zb., ktorá rozšírením §444 o odsek tretí vlastne taktiež zaradila nemajetkovú ujmu spôsobenú smrťou blízkej osoby pod ustanovenia o náhrade škody, a rovnako aj výslovné zakotvenie premlčania nemajetkovej ujmy, ku ktorej došla pri výkone verejnej moci podľa zákona č. 82/1998 Zb. A konečne i pripravovaná novela občianskeho zákonníku nahliada na nemajetkovú ujmu, v súlade s modernými právnymi úpravami ako na istý druh škody. Okrem toho, nezanedbateľnú váhu v prospech týchto ponímaní má aj nesporná podobnosť tohto nároku s reparačnou funkciou majetkových nárokov.

b) Najvyšší súd sa nestotožnil s vyššie zmieneným postojom, keď úvahy o premlčateľnosti peňažného zadosťučinenia podľa ustanovenia §13 od. 2 OZ, založené na podobnosti funkcie peňazí v jeho prípade s ich reparačnou funkciou u iných peňažných nárokov, odmietol ako úvahy, kde absentuje zákonný podklad. Argumentoval smyslem náhrady nemajetkové ujmy, ktorý je :*“ dáť do vzťahu míru újmy na hodnotách ľudskej osobnosti s konkrétnym finančným vyjádrením náhrady takoveto nemajetkové újmy. I tak však jde vždy o právní instrument, jehož úkolem je zabezpečit respektování a ochranu osobnosti fyzické osoby. Nelze je proto jako právo ryze osobní povahy osobnosti fyzické osoby, na než se vztahuje ustanovení §11 In OZ, vydelit z okruhu nepromlčitelnych nemajetkových práv, byt' se satisfakce příslušné nemajetkové újmy fyzické osoby vyjadřuje prostřednictvím finančních prostředků.”*⁴⁶

⁴⁴ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo, 1542/2003. In: Soudní rozhledy 2/2004, s.59 - 60

⁴⁵ Holub, M. a kol.: Občanský zákonník. Komentář. 1.svazek , §1- 487, 2. vyd., 2003

⁴⁶ Rozsudek NS, sp.zn. 30 Cdo 1542/2003. In: Soudní rozhledy, 2004, č. 3, s.60

c) Odhliadnuc od hodnotenia správnosti či vhodnosti úpravy súčasného Občianskeho zákonníka, faktom zostáva, že odškodnenie nemajetkovej ujmy spôsobenej neoprávneným zásahom do práva na ochranu osobnosti je systematicky zaradované medzi ustanovenia o ochrane osobnosti. Zákonník sám o sebe nestanovuje na priznanie nároku na peňažné odškodnenie špeciálne podmienky odlišné od podmienok pre iné zvláštne občianskoprávne prostriedky ochrany pre prípad zásahu do osobnosti uvedené v ustanovení §13 OZ. Všetky tieto prostriedky stoja systémovo vedľa seba a majú spoločný základ v ustanovení § 11 OZ. Na základe vyššie zmienených faktov je možné konštatovať, že súčasná právna úprava Občianskeho zákonníka neposkytuje oporu pre tvrdenia priradujúce peňažnú satisfakciu k podobným nárokom peňažného charakteru podliehajúcich režimu zodpovednosti za škodu podľa §420n. OZ.

Okrem toho ako skonštatoval i Najvyšší súd, „*odlišnosť tohoto inštitutu se naznačuje např. i v rámci kontrastu k úpravě, na níž odkazuje ustanovení §16 OZ.*“⁴⁷ Zmienené ustanovenie sa aplikuje na prípady, keď dôjde k v dôsledku zásahu do osobnosti fyzickej osoby k majetkovej škode, teda škode vyčísliteľnej v peniazoch a logicky aj spravodlivá náprava takejto škody je možná znova len v peniazoch. Režim, podľa ktorého sa tu bude postupovať vychádza z všeobecných podmienok pre náhradu škody, kde sa vyžaduje na strane škodcu okrem iného zavinenie. Ak by sme prijali teóriu, že funkcia peňažného odškodňovanie nemajetkovej ujmy je v podstate rovnaká alebo veľmi podobná reparačnej funkcii náhrady škody, došlo by tak, podľa môjho názoru, k nespravodlivému rozdeleniu podmienok, kde na jednej strane z hľadiska premlčania by sa postupovalo podľa režimu platného pri náhrade škody, ale inak by sa postupovalo podľa režimu ochrany osobnosti, v ktorom sa uplatňuje objektívna zodpovednosť. Mimo to, „*pozbylo by ustanovení § 13 odst. 2 svůj základní smysl*“ keď „*má totiž působit i preventivně výchovně vůči všem subjektům.*“⁴⁸

Demonštratívny výpočet práv na ochranu osobnosti v ustanovení §13 OZ sa snaží rôznym spôsobom, s ohľadom na okolnosti jednotlivých prípadov, prispieť k maximálne efektívnej a účinnej právnej ochrane osobnosti. V súlade s tým je zmyslom *návrhu na zastavenie neoprávneného zásahu zamedziť ďalšiemu rušeniu osobnostného práva* a logicky ho je možné uplatniť len dotedy pokiaľ zásah ešte trvá alebo hrozí jeho opakovanie. Zmysel alebo podstata *návrhu na odstránenie už uskutočnených zásahov* je zabezpečiť obnovenie pôvodného stavu, čo však často krát už nie je vôbec možné. Práve v týchto prípadoch preberá

⁴⁷ Rozsudek NS, sp.zn. 30 Cdo 1542/2003. In: Soudní rozhledy, 2004, č. 3, s.60

⁴⁸ Holub, M. a kol.: Občianský zákoník. Komentář, §1- 487, 2. vyd. .2003, s.89

túto funkciu do istej miery poskytnutie zadosťučinenia, ktorého zmyslom je aspoň zmiernenie či vyváženie vzniknutej ujmy.

Z poznatkov súdnej praxe, ako aj z výslovnej zákonnej dikcie vyplýva, že v určitých prípadoch, ktoré sa vyznačujú obzvlášť citelným a intenzívnym zásahom do osobnosti fyzickej osoby poskytnutie morálneho zadosťučinenia nebude schopné naplniť zmysel jeho existencie ako právneho prostriedku ochrany osobnosti a práve tu bude použiteľná jeho druhá - peňažná forma. Z pohľadu argumentácie Najvyššieho súdu, sa tak domnievam, že primárne sa snažil poukázať na rozvrhnutie jednotlivých ochranných prostriedkov podľa toho, ako môžu v závislosti na charaktere zásahu svojou podstatou prispieť k naplneniu ich primárnej funkcie. V rámci takéhoto ponímania je peňažné zadosťučinenie možné chápať ako ochranný prostriedok, ktorý sa podieľa na efektívnej a účinnej právnej ochrane osobnosti, v prípadoch, keď iné ochranné prostriedky už tento účel osve nemôžu naplniť. Domnievam sa teda, že výčitka *výsostnej orientácie na pozitívno právnu argumentáciu § 100 od. 2 OZ*⁴⁹ adresovaná Najvyššiemu súdu na margo argumentov (vid' str. 36), nie je opodstatnená.

2.a) A nakoniec zástancovia premlčania peňažitého zadosťučinenia zdôrazňujú nepriaznivé praktické dôsledky ku ktorým môže viesť jeho časovo neobmedzené uplatnenie *„kdy při nedostatku zvláštní úpravy odpovědnosti za škodu, některé případy peněžité satisfakce podle 13 odst. 2 ve skutečnosti nahrazují nárok na náhradu škody, můžou vést v praxi k nepříznivým důsledkům spočívajícím v nerovném postavení postižených fyzických osob.“*⁵⁰

b) Aby nedošlo k zneužitiu tohto, predsa len finančne citelného ochranného prostriedku, ustanovenie §13 od. 2, od. 3 OZ, stanovuje hypotézu na jeho priznanie a aj kritéria na stanovenie jeho výšky súdom. Pre hodnotenie súdu je v súlade s ustanovením §154 OSŘ rozhodujúci stav v dobe vyhlásenia rozsudku.

Ostatné nemajetkové nároky, zakotvené v ustanovení §13 OZ sa môžu nepochybné stať v dôsledku dlhého časového odstupu nepresaditeľné. Tento osobitný princíp nepresaditeľnosti je možné odvodiť od princípu Občianskeho súdneho rádu, podľa ktorého úspešné uplatnenie každého nároku nutne predpokladá existenciu právneho záujmu na poskytnutí ochrany. Z toho vyplýva, že plynutie času, tu má význam „len“ z hľadiska faktickej presaditeľnosti práva na ochranu osobnosti. *„Rovnako tak aj právo na finančnú satisfakcie trvá len v prípade existencie takej kvality protiprávneho stavu, ktorú občiansky*

⁴⁹ Švestka, J. – Jehlička, O. – Škárová, M. - Spáčil, J.: Občiansky zákoník. Komentár. 10.vyd., 2006, s.143

⁵⁰ Knapp, K.- Švestka, J. – Jehlička, O. – Pavlík, P. – Plecítý, V. : Ochrana osobnosti podle občianskeho práva, s.199

zákoník pre priznanie finančnej satisfakcie predpokladá⁵¹.“ Súd teda vždy prehodnotí možnosť priznania peňažného zadosťučinenia, s ohľadom na všetky relevantné okolnosti daného prípadu, do ktorých sa bude nepriamo počítať aj doba od uplynutia zásahu. A záver o jej prípustnosti bude zároveň vyjadrením závažnosti ujmy, ktorá stále (aj v dobre vydaní rozsudku) naplňa predpoklady pre jej priznanie vymedzené v ustanovení §13 od. 2 OZ. Z daného vyvodzujem, že dôvody pre priznanie peňažitého zadosťučinenia namiesto zadosťučinenia morálneho budú spočívať na hlbších základoch, ako je len fakt oslabenej účinnosti morálnej satisfakcie v dôsledku plynutia času.

8. Vybrané procesné otázky

Pre úspešné a efektívne prevedenie ochrany osobnosti podľa §11n. OZ do praxe je nemenej dôležitá aj samotná podoba súdneho konania, v ktorom sa rozhoduje o žalobe a iných podobných nárokoch, ktoré vznikajú osobám z neoprávnených zásahov do ich osobnostných práv.

8.1. Koncentrácia konania

Túto novinku v súdnej ochrane osobnosti zaviedla novela Občianskeho súdneho rádu uskutočnená zákonom č. 30/2000 Zb. V ustanovení §118a od. 1 tak stanoví, že vo veciach ochrany osobnosti podľa občianskeho zákonníka je možné predkladať dôkazy najneskôr do skončenia prvého jednania, ktoré sa o nich konalo. Dôsledkom nesplnenia takejto modifikovanej procesnej povinnosti je, že súd tvrdeniam a návrhom dôkazov predloženým po stanovenej fáze jednania nebude prihliadať, čo môže pre účastníka znamenať dokonca prehru v danom spore. Jediné výnimky z tohto pomerne tvrdého opatrenia sa týkajú skutočností, ktoré nastali až po prvom jednaní a ktorými má byť spochybnená vierohodnosť predložených dôkazov, alebo ktoré účastník bez svojej viny nemohol uviesť. Primárnym účelom takehoto opatrenia je snaha o včasné vymedzenie okruhu sporných a relevantných skutočností, ktoré majú byť predmetom dokazovania a tak aj vytvorenie podmienok pre ich čo možno najskoršie objasnenie.

Pri hľadaní dôvodu pre odlišnú úpravu sporov o ochrane osobnosti je treba mať na zreteli ich špecifickú povahu. Samotné dôkazy sú väčšinou zrejmé už pri samotnom zásahu. Okrem toho, je tu silný záujem na rýchlom rozhodnutí v merite vecí, ktoré v opačnom

⁵¹ Švaňhal, R: Ochrana osobnosti fyzických osôb. In: Právni rozhledy 9/2000, s. 386

prípade, v dôsledku dlhého časového odstuhu od prevedenia zásahu, stráca efektivitu a jeho účinok je minimálny.

Niektorí autori oprávnenne upozorňujú na nerovnosť, ktorú takáto úprava nepochybne zakladá medzi týmto typom sporov a spormi inými. Avšak s ohľadom na vyššie uvedené, nepokladám tieto námietky za relevantné a domnievam sa, že v konečnom dôsledku je možné danú úpravu považovať za prínos k uplatneniu efektívnej ochrany osobnosti.

V tejto súvislosti je treba dodať, že vo veciach ochrany osobnosti sú ako súde prvého stupňa v súlade s ustanovením § 9 od. 2 písm. a) OSŘ príslušné súde krajské, prípadne mestské.

8.2. Súdne poplatky

Predpokladom zahájenia súdneho konania o ochrane osobnosti, ako konania „návrhového“ je samotné podanie žaloby na ochranu osobnosti. Aby sa však osoba, do ktorej osobnostného práva bolo zasiahnuté, mohla vôbec takejto ochrany domáhať, je dôležité, aby mala reálny prístup k súdu. Významným faktorom pre posúdenie, či toto jej právo je zachované je okrem iného výška súdnych poplatkov. V ČR je sadza súdnych poplatkov v prípade ochrany osobnosti stanovená pevnou čiastkou ako aj percentuálnym vyjadrením. Zatiaľ, čo žalobca, ktorý uplatňuje v dôsledku imateriálnej ujmy na jeho osobnosti nároky nemajetkového charakteru, musí zaplatiť paušálny súdny poplatok 1000 Kč, žalobca, ktorý uplatní nárok peňažného charakteru zaplatí súdny poplatok v závislosti na požadovanej výške peňažnej náhrady. Ak bude menšia alebo rovná sume 15 000 Kč, je výška súdneho poplatku stanovená na 600 Kč. Ak však nárok túto sumu presiahne, určuje sa súdny poplatok matematickým výpočtom ako 4% z požadovanej čiastky, pri stanovení maximálnej hranice 1 000 000 Kč.⁵² Treba však ešte dodať z pohľadu súdnej praxe „že hodnotou věci není v těchto případech výše požadovaného zadostiučinění v penězích žalobcem, neboť to je pouze jeden z přípustných prostředků pro případ neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby, dále, že právo na ochranu osobnosti je hodnota u které je pojmově vyloučeno její vyjádření v penězích.“⁵³

Stanovenie súdneho poplatku percentuálnou sadzbou je odôvodňované jeho preventívnou funkciou, kde je okrem iného snaha zabrániť premršteným požiadavkám obsiahnutým v žalobách. Žalobca si bude musieť vždy dobre premyslieť a zvážiť sumu,

⁵² Zákon o soudních poplatcích 549/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁵³Knapp, K.- Švestka, J. – Jehlička, O. – Pavlík, P. – Plecítý, V. : Ochrana osobnosti podle občanského práva, s.197

ktorú bude požadovať. Na základe uvedeného, sa domnievam, že takýto spôsob stanovenia výšky súdneho poplatku bude často silnou motiváciou pre žalobcu požadovať z ohľadu na svoje finančné možnosti menej, akoby pravdepodobne v dôsledku závažnosti vzniknutej nemajetkovej ujmy a okolností, mohol úspešne uplatniť.

8.3. Náklady na konanie

Ako som už vyššie spomenula, právo na ochranu osobnosti nie je ocniteľné v peniazoch, čo platí rovnako aj v prípade sporu, ktorý sa na jeho základe vedie, vrátane nároku na peňažné zadosťučinenie. Otázkou zostáva, na akú náhradu nákladov má vlastne poškodený nárok, v prípade, že uspel v meritu veci, teda súd uznal neoprávnenosť zásahu do osobnosti, avšak neuspel (aj čiastočne) v návrhu na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch. Stanovisko súdov k zmienenej problematike je rôzne. Podľa ustanovenia §142 od.3 OSŘ, môže súd aj v prípade čiastočného neúspechu priznať plnú náhradu nákladov, ak rozhodnutie o výške plnenia záviselo na jeho úvahe.

V minulosti sa sudy vyhýbali takejto možnosti a často odmietali priznať poškodenému náhradu nákladov konania, pokiaľ mu vyhovel len čiastočne. Zaujímavý postoj zaujal v jednom zo svojich nálezov⁵⁴ Ústavný súd, keď konštatoval neprípustnosť zásahu do sťažovateľových osobnostných práv, avšak náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch mu nepriznal a dokonca mu stanovil povinnosť zaplatiť žalovanému náklady konania. Došlo tak k paradoxnej situácii, keď si poškodený vlastne zaplatil ospravedlnenie. V súčasnej dobe však možno pozorovať odlišný prístup k tejto problematike, keď „*soud může podle ustálené správné judikatury obecných soudů i Ústavního soudu přiznat plnou náhradu nákladů řízení.*“

⁵⁴ Nález Ústavního soudu. ÚS 170/99

9. Peňažná náhrada nemajetkovej ujmy podľa §444 Občianskeho zákonníka

Ako som vyššie zmienila, jedným z podstatných argumentov v prospech premlčania peňažného zadostučinenia spočíva na podobnosti tohto práva s obdobnou skupinou práv na peňažné zadostučinenie v podobe práva na bolestné a práva na sťaženie spoločenského uplatnenia podľa ustanovenia §444 OZ, o ktorých premlčateľnosti niet pochybností (bližšie v nižších kapitolách). V podstate sa jedná predmetovo rovnaké inštitúty, ktoré sú však v rámci Občianskeho zákonníka upravené v dvoch rozdielnych právnych režimoch. V tejto časti sa budem venovať jednotlivým aspektom týchto nárokov.

Zásah do práva na zdravie má nesporne charakter nemajetkovej ujmy, ktorá ako už bolo viackrát zmienené vzniká porušením právnej povinnosti v inej než majetkovej sfére. Terminológia občianskeho zákonníka však môže byť mätúca, keď v určitých oblastiach tento výraz nahrádza pojmom škoda. Z jazykového hľadiska ide síce o synonymum, avšak z pohľadu jeho presného a systematického využitia výraz nie je vždy správne použitý. V ustanovení §444 OZ sa tak zákonodarca zmieňuje o tzv. „škode na zdraví“ a „škode usmrtením“, ktoré vznikajú vo sfére osobnej, teda sfére nemajetkového charakteru.

Na rozdiel od nárokov, ktoré sa tiež odvíjajú od poškodenia zdravia a sú vyčísliteľné v peniazoch ako napríklad náklady na liečenie, strata na zárobku atď., umožňuje súčasná právna úprava jednorázovo odškodniť ujmu spojenú zo zásahom do práva na zdravie citeľnú v inej než majetkovej oblasti, kde sa následok škodnej udalosti prejavuje vo forme poškodenia imanentných súčastí ľudskej osobnosti, telesnej a osobnej integrity a perspektívy ďalšieho uplatnenia v spoločenskom živote. Zakotvuje tak zvláštny prostriedok ochrany čiastočného osobnostného práva na zdravie ako súčasti všeobecného osobnostného práva chráneného §11n.OZ.

V historickom kontexte je tento prostriedok zakotvený v platnom Občianskom zákonníku od začiatku, teda od jeho účinnosti dňa 1.4. 1964. Do doby jeho novelizácie zákonom č. 87/1990 Zb., ktorý zaviedol náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch podľa §13 od. 2 OZ, tak vlastne tvoril jedinú zákonne zakotvenú formu peňažnej náhrady pri vzniku nemateriálnej ujmy. Jeho nevhodné zaradenie medzi ustanovenia upravujúce náhradu škody bolo pravdepodobne reakciou na vtedajší negatívny postoj spoločnosti k náhrade nemajetkovej ujmy v peniazoch.⁵⁵S ohľadom na samotnú podstatu účelu týchto práv,

⁵⁵ Vid' Úvod

možno povedať, že stoja na spoločnom základe spolu s peňažným zadost'účením podľa §13 od. 2, teda *zmierňovať a vyvažovať imateriálnu ujmu*. Náhrada tak netvorí v žiadnom prípade ekvivalent vzniknutej ujmy, čo ostatne s vzhľadom na jej abstraktnú povahu ani nemôže a z tohto pohľadu je podobnosť s inštitútom náhrady škody vylúčená.

Okrem toho sa líšia aj svojou osobnou povahou. Zo zákona sú totiž obe práva výslovne viazané na osobu veriteľa podľa §579 od. 2, ktorého smrťou zanikajú. Z hľadiska konštantnej judikatúry nerozhoduje, či bolo dané právo pravomocným rozhodnutím súdu priznané alebo nie. V prípade, že žalobca počas konania o náhradu bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia zomrie, súd konanie zastaví. (107 OSŘ). Práva dokonca zaniknú aj v prípade, že už bol nariadený výkon rozhodnutia k ich vymoženiu. Za hodné uváženia stoja názory autorov, ktorí považujú dané riešenie za nespravodlivé vo vzťahu k pozostalým. *„Právo uplatňovať tieto nároky by mělo bez dalšího příslušet podobně jako nárok na ochranu osobnosti taxativně vypočteným osobám i po smrti poškozeného, jak je tomu je v jiných evropských právních rádech.“*⁵⁶

Na druhej strane sa domnievam, že určité priblíženie k obsahovému významu pojmu „škoda“ tu súčasná právna úprava načrtáva.

Základným predpokladom existencie škody je možnosť jej objektívneho vyjadrenia v peniazoch.⁵⁷ A práve tuto možnosť objektívneho vyjadrenia do istej miery poskytuje v spôsobe vyjadrenia takejto ujmy prezentovanom v §444 od. 2 OZ. (viď – kapitola súčasná úprava)

9.1. Jednorazové odškodnenie v prípade bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia podľa §444 odst.1,2 Občianskeho zákonníka

Ustanovenie §444 od. 2 OZ obsahuje zmocnenie pre Ministerstvo zdravotníctva, aby po dohode s Ministerstvom práce a sociálnych vecí stanovilo vyhláškou hranicu, do ktorej možno poskytnúť náhrady za ujmy tu stanovené a postup pre určovanie výšky náhrady v jednotlivých prípadoch. Vyššie zmienený podzákonný predpis, ktorý sa tu uplatní je sprievodná vyhláška Ministerstva zdravotníctva o odškodnení bolesti a sťaženi spoločenského uplatnenia č. 440/2001 Zb., ktorá nahradila k 1. 1. 2002 vyhlášku

⁵⁶ Cilínková, M.- Kuboň, D.: Odškodnění při usmrcení osoby blízké. In: Bulletin advokacie 2004/10, s. 35

⁵⁷ Holub, M.- Bičovský, J.- Pokorný, M. – Hochman, J. – Koblíha, I. – Ondruš, R.: Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, , s. 16

predchádzajúcu č. 32/1965 Zb. Novelizácia bola nutnou reakciou na aktuálne spoločenské potreby.

Mechanizmus, ktorý zakotvuje vychádza z princípu prepočítateľnosti zdravotnej ujmy na peňažnú čiastku prostredníctvom lekárskeho posudku, ktorý sa opiera o metódu vypracovanú podzákonnými predpismi založenú na snahe, čo najpresnejšie určiť diagnózu či obmedzenie, na ktoré sa potom viaže určité bodového ohodnotenie, už priamo prevoditeľné na peniaze. Dochádza tak vlastne ku kvantifikácii nemajetkovej ujmy, čo umožňuje jej prevod na peniaze. Tento prístup možno, podľa môjho názoru, chápať ako snahu o elimináciu abstraktnosti nemajetkovej ujmy a jej zobjektívnenie, čo môže byť pre rozhodovaciu činnosť súdov na jednej strane prínosom. Avšak zvolená metóda je viac kritizovaná ako vyzdvihovaná a ani paragrafované znenie novej kodifikácie občianskeho zákonníka nepočíta s odškodňovaním ujem na zdraví pomocou bodového hodnotenia.⁵⁸

9.2. Výška odškodnenia

Ako som vyššie zmienila, tzv. federálna vyhláška č. 32/1965 už dlhší čas nezodpovedala spoločenským potrebám a jej novelizácia sa javila ako nevyhnutná. Faktom je, že *„odškodnění fatálních následků spojených se ztrátou řady funkcí a možností podle vyhlášky č. 32/1965 Zb. na její základě bylo nedostačující a někdy hraničilo až s jakýmsi dehonestováním tak zásadní hodnoty, již je zdraví“*⁵⁹.

Nová vyhláška č. 440/2001 Zb. tak priniesla okrem markantného zvýšenia hodnoty jedného bodu z 30 Kč na 120 Kč aj zmenu postupu pri zvyšovaní odškodnenia v rámci lekárskeho posudku. Okrem toho však právna zmena nastolila novú otázku aplikácie tej-ktorej vyhlášky pri riešení konkrétnych prípadov. Odpoveďou je koncepcia zakotvená v prechodnom ustanovení §9 vyhlášky 440/2001 Zb. Hovorí sa v nej, že bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia spôsobeného škodou na zdraví, ktoré vznikli pred nadobudnutím účinnosti tejto vyhlášky sa posudzujú podľa doterajších právnych predpisov. V praxi uskutočniteľnej podoby sa danému ustanoveniu dostalo prostredníctvom súdnych rozhodnutí. Najvyšší súd tak vymedzil časový okamžik, ktorý je relevantný pre posúdenie aplikácie toho ktorého právneho predpisu, keď v jednom zo svojich rozhodnutí týkajúceho sa práva na bolestné, stanovil *„pro posouzení, podle které vyhlášky se posuzují bolesti, je rozhodující*

⁵⁸ Vojtek, P.: K judikatuře Nejvyššího soudu v otázkach náhrady za bolest a ztížení společenského uplatnění. In: Soudní rozhledy ,2007, č.8, s.293

⁵⁹ Vojtek, P.: K judikatuře Nejvyššího soudu v otázkach náhrady za bolest a ztížení společenského uplatnění. In: Soudní rozhledy ,2007,č.8, s 294

okamžik, kdy bolesti vznikly, bez ohledu na to, že bodové ohodnocení dle sazebníku lze provést až v době stabilizace bolesti a že lékařsky posudek se vydává až když je možno zdravotní stav poškozeného považovat za ustálený.⁶⁰ V zmienenom rozhodnutí tak nepokladá, na rozdiel od odvolacieho súdu, za relevantný okamžik, v ktorom môže dôjsť k hodnoteniu bolesti podľa ustanovenia §8 vyhlášky č. 440/2001 Zb., či vydaniu lekárskeho posudku podľa ustanovenia.. §4 od. 1, 2 vyhlášky č.440/2001 Zb. Domnieva sa, že ani jedno z týchto ustanovení neobsahuje kritéria, či neriešia podľa akého právneho predpisu sa bude postupovať, ale stanovuje len podmienky pre skutočnosti, ktoré upravujú.

Nová úprava sa odrazila nepochybne vo zvýšení prisudzovaných čiastok, na druhej strane nemala vplyv na základné východiská, ktoré boli formulované doterajšou judikatúrou ohľadom mimoriadneho odškodnenia podľa ustanovenia §7 od. 3 vyhlášky č.32/1965 Zb.

Toto tzv. mimoriadne odškodnenie predstavuje najvyšší stupeň odškodnenia, ktorý prichádza do úvahy len v celkom výnimočných prípadoch, a ktorému predchádza odškodnenie v jeho najmiernejšej podobe (ďalej „základné odškodnenie“) a zvýšené odškodnenie podľa ustanovenia §6 vyhlášky č. 440/2001 Zb.

9.2.1. Základné odškodnenie

Napriek tomu, že sú obe formy náhrady upravené v spoločnej vyhláške, ide sa o dve relatívne samostatné zložky škody na zdraví. Vyhláška č.440/2001 Zb. ako aj vyhláška predchádzajúca upravujú zvlášť podmienky, za ktorých sa poskytuje odškodnenie za bolesť a zvlášť podmienky pre odškodnenie sťaženia spoločenského uplatnenia. Rovnako osobitne stanovujú zásady pre hodnotenie oboch druhov odškodnenia. Priznanie nároku za náhradu za bolesť nie je podmienené priznaním nároku na sťaženie spoločenského uplatnenia a naopak. Bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia nemusia a obvykle ani nevznikajú súčasne.

9.2.1.1. Náhrada za bolesť

K priznaniu náhrady v takejto forme dochádza v prípadoch, že daná osoba vytrpela bolesti, ktoré vznikli v súvislosti so škodou na zdraví, a to pri samotnom zranení, pri jeho liečení alebo odstraňovaní následkov. Za bolesť sa pokladá, ako stanovuje sama vyhláška, „každé duševné a telesné strádání způsobené škodou na zdraví osobě, která tuto škodu

⁶⁰rozsudek NS, sp. zn. 25 Cdo 333/2005

utrpěla.“ (§2 odst. 1) Za relevantnú bolesť sa pokladá i bolesť pri rehabilitačnom liečení, či plastickej operácii. Základným podkladom je lekárske posúdenie, kde lekár určí na základe presne stanovených zásad stanovených vo zmienenej vyhláške č.440/2001 Zb. výšku bolestného. Pre určenie bodového ohodnotenia v konkrétnom prípade lekár posudzuje akútnu fázu bolesti a v súlade s §2 vyhlášky priraduje bodové sadzby vymedzené v prílohách 1 a 3 vyhlášky. V rámci takto zisteného bodového rozmedzia berie ďalej do úvahy, tam kde je to možné, hlavne rozsah a spôsob poškodenia zdravia, závažnosť, priebeh liečenia, vrátane užitej liečby a prípadne vzniknuté komplikácie.

V prípade, že posudzované následky nie sú vymedzené spolu s bodovým ohodnotením v prílohách, použije sa analogicky bodové ohodnotenie za následky s ktorými je najskôr možno zrovnávať posudzované následky s ohľadom na ich povahu a rozsah.

9.2.1.2. Sťaženie spoločenského uplatnenia

Už samotný pojem vyjadruje, že rovnako ako u bolestného ide o odškodnenie niečoho nehmotného, čo sa prejavuje bez konkrétnych finančných dopadov do sféry poškodeného, čo ho však napriek tomu handicapuje v porovnaní s doterajším spôsobom života, obmedzuje alebo dokonca celkom eliminuje jeho doterajšiu činnosť. Nemusí ísť teda o viditeľné poškodenie organizmu. Podmienkou je, aby nepriaznivé následky škody na zdraví boli trvalého rázu a výrazne sťažovali možnosť spoločenského uplatnenia poškodeného, hlavne pri uspokojovaní jeho životných a spoločenských potrieb, výkone povolania, príprave na povolanie, ďalšieho vzdelávania, možnosti uplatniť sa v rodinnom, politickom, kultúrnom, sociálnom živote.

Podobne ako u bolestného aj tu tvorí základný podklad pre rozhodnutie súdu lekárske posudok. Bodové ohodnotenie v tomto prípade spočíva na posudzovaní závažnosti ujmy na zdraví, jej predpokladanom vývoji a priebehu liečenia. Sadzby sú vymedzené v Prílohách 2 a 4 vyhlášky. V prípade chýbajúceho bodového ohodnotenia konkrétneho následku sa aj tu použije analogicky bodové ohodnotenie za následok jemu najbližší.

Nemenej dôležitú rolu však zohráva následná úvaha súdu ohľadne predpokladov, ktoré poškodený mal pre životné a spoločenské uplatnenie a ktoré boli ujmu na zdraví obmedzené alebo stratené. Porovnávanie s možnosťami spoločenského uplatnenia pred úrazom je tak nutným predpokladom pre adekvátne zhodnotenie následkov ujmy. Súd tu tak môže náhradu

spočívajúcu v bodovom ohodnotení primerane zvýšiť, avšak nemôže ju znížiť. Jediným limitujúcim faktorom tu bude požiadavka stanovená v §3 vyhlášky, aby priznané odškodné bolo primerané povahe následkov a ich predpokladanému vývoju v rozsahu, v akom sú obmedzené jeho možnosti uplatniť sa v živote a spoločnosti.

9.2.2. Zvýšenie odškodnenia podľa ustanovenia §6 Vyhlášky 440/2001 Zb.

Zmeny, ktoré priniesla nová právna úprava ohľadom zvýšenia odškodnenia sa dotkli hlavne náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia. Pôvodná vyhláška umožňovala v prípade sťaženia spoločenského uplatnenia zvýšenie základnej čiastky bodového ohodnotenia zisteného lekárom až na dvojnásobok, *podle předpokladů, které poškozený ve věku ve kterém byl poškozen na zdraví, měl pro uplatnění v životě a společnosti a které jsou v důsledku poškození omezeny nebo ztraceny.*⁶¹

Naproti tomu súčasná úprava umožňuje lekárovi zvýšiť celkové bodové hodnotenie ako u bolestného tak aj u sťaženia spoločenského uplatnenia. V prípade bolestného môže ísť až o 50% zvýšenie celkovej bodovej čiastky ak si poškodenia zdravia vyžiadalo náročný spôsob liečenia a v prípadoch mimoriadne náročného spôsobu liečenia je dokonca pripustené zvýšenie až na dvojnásobok celového bodového hodnotenia. V prípade sťaženia spoločenského uplatnenia je umožnené zvýšiť bodovú čiastku len o 50% , a to ak poškodenie zdravia viedlo k zvlášť ťažkým následkom.(§6 vyhlášky).

Okrem toho treba mať vždy na zreteli, že už samotné priznanie „základného“ odškodnenia predpokladá, že došlo k obmedzeniu možností poškodeného v dôsledku utrpeného zranenia. Účelom ustanovenia §6 vyhlášky je tak zohľadniť ďalšie predpokladané skutočnosti, ktorých existencia vylučuje adekvátnosť odškodnenia v jeho základnej podobe.

9.2.3. Mimoriadne zvýšenie odškodnenia podľa §7 Vyhlášky č. 440/2001 Zb.

A konečne mimoriadne odškodnenie podľa ustanovenia §7 vyhlášky prichádza do úvahy len v skutočne výnimočných prípadoch, hodných mimoriadneho zreteľa, kde ani zvýšenie podľa §6 od. 2 vyhlášky dostatočne nevyjadruje následky, ktoré sú do budúca

⁶¹ Vyhláška č.32/1965 Zb. v znení neskorších predpisov

v dôsledku poškodenia trvalo obmedzené alebo stratené. Možnosť takéhoto mimoriadneho zvýšenia podľa ustanovenia §7 od. 3 vyhlášky platila aj podľa vyhlášky predchádzajúcej.

Ako som spomenula vyššie, východiská, ktoré boli smerodajné pre dovtedajšiu judikatúru pri posudzovaní tzv. „výnimočnosti“ jednotlivých prípadov, zostali nezmenené. Významným judikátom v tejto oblasti tak zostáva rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, z dňa 30.10., sp. Zn. 1 CZ 60/88, kde pod prívlastok „výnimočný“ subsumuje prípady, v ktorých kultúrne, športové alebo iné zapojenie bolo pred úrazom na vysokej úrovni a mimoriadne. Avšak z judikatúry súdov je možné dovodiť, že sa nemusí jednať len o prípady, keď bola dotknutá osoba pred zásahom v určitej oblasti nadpriemerná, „*Výrazné zvýšení náhrady za ztížení společenského uplatnění je pak vyhrazeno případům, kdy pro následky úrazu je poškozený téměř vyřazen ze života a kdy jeho předpoklady k uplatnění ve společnosti jsou téměř ztraceny, není schopen se sám obsloužit.*“⁶² Dokonca Ústavný súd dospel v tomto smere k ešte radikálnejšiemu záveru, keď kritéria pre posudzovanie prípadov „*hodných mimořádného zřetele*“ na ktoré sa vzťahuje mimoriadne zvýšenie, rozšíril o mieru zavinenia škodcu, čím sa pomerne značne odchýlil od obvyklej interpretácie tohto pojmu.

Ohľadne určenia výšky odškodnenia, ani súčasná ani minulé vyhláška nepredpisovala či nepredpisuje aké veľké má byť dané zvýšenie a ponecháva tak na uvážení súdu aké zvýšenie je možné v konkrétnom prípade označiť ako „primerané“. Uváženie však ani tu nemôže sklznúť do ľubovôle a súd sa musí riadiť hľadiskami ku ktorým je treba prihliadať a ktoré usmerňujú jeho úvahu o primeranosti zvýšenia. Hľadiská takéhoto charakteru sú hlavne samotné predpoklady pre možné zvýšenie, ktoré tak musia byť vždy naplnené.

V najnovšom náleze Ústavného súdu PL 50/05, tento apeloval na obecné súdy, aby sa nebáli častejšie využívať zmienenú možnosť mimoriadneho zvýšenie, ktoré svojím vhodným uplatnením tak môže tvoriť významný korektor príliš mechanickej úpravy. Konštatoval, že doterajšia judikatúra obecných súdov má tendenciu prikláňať sa skôr k reštriktívnemu použitiu daného ustanovenia, čo by ale z ohľadom na posúdenie okolností konkrétneho prípadu nemalo mať relevanciu. Stotožnil sa tu tak plne s názorom Senátu ako účastníka daného konania, ktorý konštatoval, že *soud má možnost výši odškodnění přiměřeně zvýšit, přičemž soudce není povinen případ od případu dogmaticky odkazovat na ustálenou soudní praxi, ale má – ve světle kautel Ústavního soudu – dotvářet právo prostřednictvím racionální, argumentačně vyspělé, tvůrčí interpretace.*⁶³

⁶² rozsudek NS, sp. zn. 25 Cdo 847/2004

⁶³ nález Ústavního soudu, PL 50/05

Často využívanou aritmetickou pomôckou pri samotnom zvyšovaní odškodnenia podľa ustanovenia §7 od. 3.vyhlášky sú násobky. Pôvodne bol tento model zakotvený v §6 vyhlášky č. 32/1965 Zb., ktorá umožňovala zvýšiť bodové ohodnotenie zníženia spoločenského uplatnenia až na dvojnásobok. Súdna prax sa ním inšpirovala a násobky aplikovala aj na prípad mimoriadneho zvýšenia, čo pretrváva aj v súčasnej úprave. Spôsob vyjadrenie bodového ohodnotenia pomocou niekoľkonásobkov nie je síce v zákone výslovne zakotvený, na druhej strane ho ani nevylučuje. Predstavuje logický a prehľadný model, ktorý pri dodržaní základných zásad mimoriadneho zvýšenia, nie je dôvod zavrhnúť.

9.3. Jednorazové odškodnenie podľa §444 od. 3 Občianskeho zákonníka

Najnovšia novela č. 47/2004 s účinnosťou od 1.5. 2004, rozšírila ustanovenie §444 OZ o ďalšiu formu majetkovej satisfakcie za nemajetkovú ujmu, čím zásadným spôsobom doplnila medzeru v hmotnoprávnej úprave náhrady škody pri usmrtení. Táto zmena bola síce prijatá v súvislosti s novelizáciou zákona č. 168/1999 Zb. O pojištění „odpovednosti za škodu spôsobenou provozem vozidla“, avšak jej dopad je oveľa širší a neobmedzuje sa len túto oblasť.

Ide o jednorazové odškodnenie podľa občianskoprávnej úpravy o náhrade škody náležiacie pozostalým za škodu spôsobenú usmrtením ich manžela či manželky, dieťaťa, rodiča a ďalšej blízkej osoby žijúcej v spoločnej domácnosti usmrteným v dobe vzniku udalosti, a to vo výške 240 000 Kč. Ďalšími oprávnenými osobami podľa tohto ustanovenia sú súrodeneц zosnulého, ktorý má nárok na sumu 175 000 Kč a rodičia pri strate doteraz nenarodeného počatého dieťaťa, ktorý môžu požadovať odškodnenie vo výške 85 000 Kč. Kategorický prístup zákonodarcu v prípade zakotvenia tohto nároku teda neotvára žiaden priestor pre uváženie. Jeho formulácia umožňuje bez akéhokoľvek ďalšieho dokazovania jednoznačne dôvodiť nárok tam taxatívne vymedzených osôb požadovať presne stanovené jednorazové odškodnenie za predpokladu, že došlo k usmrteniu fyzickej osoby.

Možno teda tvrdiť, že na prvý pohľad ide o nárok jednoznačný a zákonom presne definovaný, ktorého interpretácia nemôže robiť žiadne ťažkosti. Napriek tomu je dôvodom pre isté otázky. Najrelevantnejší problém, aj s ohľadom na tému tejto práce, sa javí jeho vzťah k odškodneniu z titulu nároku ochrany osobnosti podľa §11n. OZ.

Napriek podradeniu novo koncipovanej peňažnej náhrady pri usmrtení podľa §444 od. 3 OZ pod náhradu skutočnej škody, jedná sa stále o odškodnenie ujmy imateriálnej rovnako ako v prípade peňažného odškodnenia podľa §13 od. 3 OZ. Väčšinovo zastávané stanovisko

ohľadne vzťahu týchto dvoch nárokov, teda odškodnenia podľa ustanovenia § 444 od. 3 OZ a odškodnenie podľa ustanovenia §13 OZ, vylučuje, *aby nárok na odškodnení pozostalých při usmrčení byl zároveň požadován podle §11 a násl.* ⁶⁴ Predpokladá sa teda, že nárok na nemajetkovú ujmu podľa ustanovenia §13 od. 2 a 3 OZ je touto špeciálnou odškodňovacou úpravou konzumovaný.⁶⁵

Jednoznačne nastavané pravidlá ohľadne tohto nároku, sú významným prvkom svedčiacim v jeho prospech. Prispel značne k zlepšeniu postavenia pozostalých v rámci poskytovania finančného odškodnenia, ktoré bolo dovtedy veľmi neisté. Faktom je, že postup k jeho získaniu prostredníctvom žaloby na ochranu osobnosti je oveľa náročnejší, zdĺhavejší a finančne nákladný, keď nie sú ojedinelé ani vysoké výdaje na advokáta. Preto je možné predpokladať, že väčšina pozostalých uprednostní jednoduchšiu cestu podľa §444 od. 3 a uspokojí sa tak s presne stanovenou ale istou sumou.

Na druhej strane sa domnievam, že ľudský život je hodnota v peniazoch nevyčísliteľná a jeho zhmotnenie v konkrétnych limitovaných finančných hodnotách nemôže adekvátne postihnúť špecifickosť jednotlivých prípadov dopadov jeho straty. Predsa nie je možné spravodlivo stanoviť jednotnú čiastku za ľudský život, keď každý prípad je jedinečný. Prikláňam sa tak k úvahe, že popri tejto štandardnej jednotnej náhrade podľa §444 od. 3 OZ , ktorá neumožňuje zhodnotenie jednotlivých prípadov, by práve čiastka priznaná okrem toho v konaní o ochrane osobnosti mohla dostatočne postihnúť spôsob faktického zásahu smrti blízkej osoby do života rodiny. Faktom totiž je, že každý prípad je rozdielny, a niektoré sú dôvodom pre poskytnutie vyššieho odškodnenia.

Konečne i Ústavný súd v jednom zo svojich uznesení pripustil, aby sa oprávnená osoba domáhala ďalšieho plnenia, „*ale už jenom podle ustanovení na ochranu osobnosti*“ a to „*pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou újmu na osobnostných právech.*“⁶⁶ V inom náleze (16/2004 – 265/2005) toto stanovisko zdôvodňuje silnou paušálnosťou danej úpravy, na základe čoho ju nemožno považovať za vyčerpávajúcu.

Okrem toho, zaujímavým úkazom bohužiaľ skôr negatívneho rázu je fakt, že presne vymedzený rozsah tohto odškodnenia nepriamo vytvoril akúsi pomyselnú hranicu pre rozhodovanie súdov ohľadne výšky peňažitého zadost'učinenia pri ochrane osobnosti,

⁶⁴ Miklušáková, V.: Ještě k odškodnění pozostalých v občanském právu. In: Poistný obzor ,2006,č.9, s. 18

⁶⁵ Švestka, J. – Jehlička, O. – Škárová, M. - Spáčil, J.: Občanský zákoník. Komentář. 10.vyd., 2006, s. 783

⁶⁶ nález Ústavního soudu , III ÚS 8/06 - nepublikovaný

Vzhľadom na hore načrtnuté problémy, ktoré táto „novinka“ priniesla, poslednou otázkou zostáva, či je ju možno vlastne pokladať za prínos alebo len ďalší rébus právnej teórie a praxe.

9.3.1. Problematika odškodnenia rodičov pri strate nenarodeného počatého dieťaťa

Ustanovenie §444 od. 3 OZ vymedzuje zvláštnu skupinu subjektov, ktorým právo na jednorazové odškodnenie prináleží. Zvláštnou črtou tohto práva je, že vzniká originálne okamžikom smrti poškodeného v dôsledku udalostí, za ktoré zodpovedá tretia osoba. Z hľadiska jednotlivých subjektov vzbudzuje isté pochybnosti právo na náhradu *každého rodiča pri strate doteraz nenarodeného dieťaťa*. Zaujímavú úvahu k tejto problematike načrtnol Mgr. Miloš Holub, vo svojom článku *Jednorazové odškodnění při usmrcení podle novely Občanského zákoníku 47/2004 Sb.*⁶⁷ Polemizuje so súčasnou úpravou vzniku právnej subjektivity nascitura, kde v ustanovení §7 OZ je stanovené, že „*způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé.*“ Z daného je tak možné dovodiť, že skutočný vznik právnej subjektivity nascitura spadá až k okamihu jeho narodenia. Účel ustanovenia ustanovenia §444 od.3 OZ je poskytnúť odškodnenie v prípade zániku subjektu - teda fyzickej osoby. Zo súčasnej úpravy však nemožno urobiť záver, že počaté dieťa by bolo, v prípade, že žena potratí, osobou v právnom zmysle. Za logickejšie by tak považoval riešenie takýchto prípadov v rámci odškodnenia za bolesť podľa §444 od.1, 2 a príslušných prevádzacích predpisov. Avšak faktom je, že problematiku otázkou by zostalo odškodnenie otca.

Pripravovaná novela občianskeho zákonníku sa stavia k otázke právnej subjektivity odlišne, podľa autora logickejšie, keď dieťa pokladá za osobu v právnom slova zmysle od okamžiku jeho počatia a až v prípade, že by sa nenarodilo živé, „*narodí-li se mrtvé, hledí se však jakoby nikdy nebylo existovalo*“, dochádza k zániku jeho právnej subjektivity od počiatku. V podstate sa sú teda dôsledky oboch zákonných dikcií rovnaké, kde tu síce osoba po nejakú dobu právne existovala, ale v prípade, že sa narodí mŕtva, platí fikcia opaku.

⁶⁷Holub, M.: Jednorazové odškodnění při usmrcení podle novely občanského zákoníku., Bulletin advokacie, 2004, č. 6, s. 46 - 51

10. Vybrané otázky ochrany osobnosti v praxi

V nasledujúcej časti sa chcem venovať niektorým aktuálnym problematikám ochrany osobnosti, ktoré sa sformulovali do reálnej podoby v priebehu praktickej činnosti súdov.

Laickej verejnosti sa výraz ochrana osobnosti väčšinou spája so škandálmi, médiami a osobami verejného záujmu. Faktom je, že tento prostriedok, najčastejšie vo forme peňažného zadosťučinenia, využívajú práve oni, či už sú to politici, športovci, herci, sudcovia. Siahajú po ňom práve vtedy, keď média realizujú svoju slobodu prejavu spôsobom, ktorý nie je zlučiteľný s ochranou osobnosti.

Na druhej strane, je však treba si uvedomiť, že ochrana osobnosti má aj svoje „praktickejšie“ dimenzie, ktoré sa neobmedzujú len na úzky okruh osôb, ale dotýkajú sa rôznych stránok života každého z nás. So súčasnej súdnej praxe je možné usudzovať, že postupne dochádza k prelomeniu trendu podávania žalôb verejne známymi osobami a na strane žalobcov stále viac vystupujú obeť trestných činov, či pozostalí po obetiach, pacienti, zamestnanci a dokonca im často býva priznaná aj náhrada nemajetkovej ujmy v peniazoch.

Rozsah tejto práce mi neumožňuje bližšie sa venovať všetkým aktuálnym otázkam ochrany osobnosti, ktoré sa v súčasnosti prezentujú. Vo svetle nedávnej novely Občianskeho zákonníka č.47/2000 Zb. zakotvujúcej v ustanovení §444 od.3 jednorazové odškodnenie blízkych osôb zosnulého, sa javí ako nevyhnutné pozrieť sa bližšie na právo na súkromie podľa §11n. OZ, ktoré až do účinnosti vyššie zmienenej novely predstavovalo jedinou možnosť pre blízkych pozostalých, ako sa domôcť peňažného odškodnenia tzv. citovej ujmy, ktorú utrpeli v dôsledku úmrtia im blízkeho človeka.

10.1. Právo na súkromie

Toto právo je pravdepodobne jedno z najkontroverznejších osobnostných práv. V dnešnej dobe vedecko-technického rozvoja je vystavené stále väčšiemu tlaku a neustálej konfrontácii s inými právami, čo núti právnu teóriu a prax neustále hľadať a definovať jeho hranice. Niektorí autori sa snažia uchopiť dané právo do všeobecnej definície, iní sa obmedzujú len na demonštratívny výpočet jeho elementov. Výstižnú definíciu priniesli autori

knižnej publikácie *Ochrana osobnosti podle Občanského práva*⁶⁸, v ktorej hovoria o súkromí ako o „*vnitřní j sfére života fyzické osoby, která je vytvořena skutečnostmi jejího soukromého života a jež je nezbytná pro její seberealizaci a další rozvoj.*“ Úlohou občianskeho práva je tak zabezpečiť fyzickej osobe dostatočný priestor pre slobodné rozhodovanie ako naložiť s týmito skutočnosťami vo vzťahu k iným subjektom a dáva jej možnosť brániť sa v prípade neoprávneného zásahu z ich strany.

Občiansky zákonník v ustanovení §11 v rámci komplexnej ochrany osobnosti fyzickej osoby výslovne chráni nedotknuteľnosť súkromia fyzickej osoby. Táto významná hodnota osobnosti každej fyzickej osoby patrí dnes medzi základné ľudské práva a jeho ochrana je garantovaná na národnej aj medzinárodnej úrovni. Jeho obsah teda nie je možné vymedzovať izolovane od ďalších noriem vnútroštátneho právneho poriadku, hlavne noriem ústavnoprávných a rovnako i noriem medzinárodného práva zakotvujúcich ochranu ľudských práv a slobôd.

Rok 1991, teda rok, keď bola prijatá Listina základných práv a slobôd, je možné považovať v Českej republike za zlomový moment vývoja ochrany práva na súkromie. Na území ČR tak po prvýkrát došlo k výslovnému zakotveniu daného práva, a to v článku 7 od. 1, kde je garantované všeobecné právo na *Nedotknuteľnosť soukromí*, v čl. 10 od. 2, je priznávané každému *právo na ochranu před zásahy do soukromého a rodinného života* a v čl. 10 od. 3 *právo na ochranu před neoprávneným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě*. Medzi ustanoveniami čl. 7 od. 1 a čl. 10 od. 2 Listiny nie je rozpor, ich vzťah je vzťahom špeciálneho k všeobecnému, kde v prípade odchylnej formulácie má v súlade so zásadou *lex specialis derogat generali* prednosť ustanovenie špeciálne.⁶⁹

Na medzinárodnej úrovni je významným dokumentom zakotvujúcim ochranu daného práva *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (Dohovor), ktorý v článku 8 od. 1 garantuje každému „*právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, obydlia, korešpondencie.*“ Obdobnú ochranu zakotvuje ďalej aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach v čl. 17 v znení „*nikto nesmie byť vystavovaný svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie ani útokom na svoju česť a povesť.*“

⁶⁸ Knapp, K.- Švestka, J. – Jehlička, O. – Pavlík, P. – Plecítý, V. : Ochrana osobností podle občanského práva, s. 130.

⁶⁹ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář 2. díl. Práva a svobody, s.76

Na základe týchto právnych dokumentov je možné odvodiť, že právo na rodinný život je nepochybne súčasťou súkromného života.

V súvislosti s článkom 8 od. 1 Dohovoru, Európsky súd pre ľudské práva vyslovil, že pojem „súkromný život“ nie je možné plne a vyčerpávajúco definovať. Ako väčšina pojmov vzťahujúcich sa na všeobecné osobnostné práva je otvorený širokému výkladu a jeho rešpektovanie musí zahŕňať do určitej miery aj právo na vytváranie a rozvíjanie vzťahov s ďalšími ľuďmi. (Rozsudok Niemitz – 1993)⁷⁰. Podobné stanovisko zaujala aj Komisia pre ľudské práva v rozhodnutí Van Oosterwýck Case⁷¹.

Nie je dôvod nesúhlasit' s tvrdením, že právo na ochranu súkromia zahŕňa i právo fyzickej osoby vytvoriť a udržiavať vzťahy s inými ľudskými bytosťami, predovšetkým v citovej oblasti, aby tak bolo možné rozvíjať a napĺňať vlastnú osobnosť a viesť rodinný život. A takisto ani záver s ohľadom na vyššie uvedené fakty, podľa ktorého môže byť za určitých podmienok zásahom do práva na ochranu súkromia fyzickej osoby i zásah spočívajúci v úplnej deštrukcii úzkej rodinnej väzby usmrtením iného člena rodiny, či inej osoby, sa nemôže zdať nesprávny. Práve tento postoj, nepochybne ovplyvnený európskou judikatúrou, je možné pozorovať aj v rámci rozhodovacej činnosti českých súdov.

10.1.1. Náhrada citovej ujmy v intenciách práva na ochranu súkromia

Jedným z kritizovaných momentov súčasnej právnej úpravy, bola až donedávna náhrada škody v prípadoch smrti poškodeného, ktorá nemala výslovnú podporu v zákone. Jedinú náhradu škody, ktorú pozostalí v takomto prípade mohli požadovať, bola náhrada škody reálnej, teda nákladov na výživu pozostalých peňažným dôchodkom, účelných nákladov spojených s liečením a primeraných nákladov pohrebu. Avšak citovú ujmu, ktorá vznikla v dôsledku definitívneho pretrhnutia väzieb s osobou zosnulou, zákon nezohľadňoval.

Nárok na odškodnenie tejto tzv. imateriálnej ujmy sa tak odvodzoval z ustanovení o ochrane osobnosti, konkrétne ako zásah do jej práva na súkromie. Nový rozmer do danej problematiky priniesla novela OZ č. 47/2004 Zb., ktorá výslovne zakotvila v ustanovení §444

⁷⁰ Knapp, K.- Švestka, J. – Jehlička, O. – Pavlík, P. – Plecítý, V. : Ochrana osobnosti podle občanského práva, s. 129

⁷¹ Kerecman, P.: O náhrade imateriálnej ujmy spôsobenej pozostalým usmrtením blízkej osoby podľa ustanovení o ochrane osobnosti. In Justičná revue, 2001, zv.53, č.2

od. 3 právo na jednorazové odškodnenie pozostalých⁷² a zároveň nastolila novú otázku o charaktere vzťahu tohto nového nároku k vyššie zmienenému nároku podobnej povahy z titulu ochrany práva na súkromie.

10.1.1.1. História vývinu odškodňovania „citovej ujmy“ v intenciách práva na ochranu súkromia

Počiatky vývoja náhrady imateriálnej ujmy pozostalým siahajú do obdobia rakúskeho Všeobecného zákonníka občianskeho z roku 1811. V jeho ustanovení §1327 bola upravená náhrada škody z telesného poškodenia, ktorého následkom je smrť, kde musia byť nahradené nielen náklady, ale v prípade pozostalých, o ktorých výživu sa mal usmrtený podľa zákona starať, ale aj všetko, čo im tým ušlo. Postupovalo sa podľa zásad o náhrade škody a základným predpokladom bolo, že sa páchatelovi pripočítala smrť poškodeného. Počet osôb, ktoré mohli uplatňovať dané nároky bol obmedzený na pozostalých, ktorým mal zosnulý poskytovať zo zákona výživu.

Ako vidieť vtedajší právny poriadok citovú ujmu, ktorá vzniká smrťou blízkej osoby do úvahy nebral. Pokusy domôcť sa náhrady tejto ujmy boli súdom zamietnuté, keď konštatoval absenciu akejkoľvek zákonnej opory na poskytnutie náhrady za zármutok a ľútosť spôsobené usmrtením niekoho osobe tretej. V 50. rokoch minulého storočia sa síce vyskytli názory, ktoré uznávali, že strata života jednej osoby znamená pre druhú popri nespochybniteľnej ujme materiálnej i nemenej ťažkú ujmu „ideálnu.“ Avšak z hľadiska právneho nepriniesli do vtedajšej úpravy žiadne zmeny.

Dokonca ani 60. roky, v ktorých zaznamenala právna úprava ochrany osobnosti podstatnú zmenu⁷³, nezmenili materialistický náhľad právnej verejnosti na následky smrti blízkej osoby. Samotné súkromie fyzickej osoby bolo chránené len v obmedzenej miere, keď nová generálna úprava osobnostného práva zakotvovala v §11 OZ *právo občana na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti, ako aj svojho mena a prejavov osobnej povahy*. Okrem toho v tej dobe zákon neumožňoval občanovi v prípade zásahu do osobnosti požadovať okrem iného peňažné zadosťučinenie, pretože uloženie takejto ujmy by bolo prijateľné len pri zodpovednosti založenej na princípe zavinenia. V rámci ustanovenia o náhrade škody však ustanovenie podobného charakteru chýbalo a občanovi tak zostávalo

⁷² Vid'. Kapitola 9.3.

⁷³ Vid'. Kapitola 1.

skúsiť domôcť sa daného nároku napr. prostredníctvom žaloby náhradu škody v dôsledku sťaženia spoločenského uplatnenia, ktorý však bol súdom zamietnutý.⁷⁴

Až 90. roky priniesli dve podstatné novelizácie OZ. Prvá pripustila možnosť peňažného odškodňovania nemajetkovej ujmy podľa §13 od. 2 OZ a druhá zmenila znenie generálnej klauzuly ochrany osobnosti v §11 OZ v súlade s Listinou základných práv a slobôd, v ktorej medzi inými osobnostnými právami výslovne zakotvila aj právo fyzickej osoby na ochranu súkromia. Vyššie uvedené novely boli nepochybne impulzom na zmenu prístupu k odškodňovaniu citovej ujmy pozostalých, keď vytvorili teoretický priestor získania peňažnej náhrady prostredníctvom prostriedkov ochrany osobnosti podľa ustanovení §11n OZ. A ako bolo už vyššie spomenuté všeobecné súdy ako aj sud ústavný, motivované extenzívnym výkladom tzv. „súkromného života“ európskou judikatúrou, previedli túto možnosť do praxe.

10.1.1.2. Súčasný prístup k odškodňovaniu „citovej ujmy“ v intenciách práva na ochranu súkromia

S ohľadom na všeobecné predpoklady uplatnenia práva na ochranu osobnosti podľa §13n. OZ znamená, že konkrétnom prípade musí dôjsť k neoprávnenému zásahu do osobnostného práva, ďalej, že u postihnutej osoby dochádza k vzniku značnej nemajetkovej ujmy a konečne, že medzi týmto neoprávneným zásahom a nemajetkovou ujmovou existuje príčinná súvislosť.

Pri posudzovaní povahy samotného zásahu, v súlade s prvým zo základných predpokladom (viď. vyššie) sa berie do úvahy existencia a kvalita väzby, ktorá je ním porušená a ktorá je chránená ustanoveniami o práve na ochranu súkromia. Posudzuje a hodnotí sa tak hlavne intenzita vzťahov medzi usmrteným a pozostalým, obzvlášť v oblasti citovej a sociálnej.

Druhou nevyhnutnou vlastnosťou zásahu bude jeho protiprávnosť. V podkapitole 4.1.2. bolo definované neoprávnené konanie ako *konanie, ktoré je v rozpore s objektívnym právom*. Požiadavka neoprávnenosti zásahu tak modifikuje prvú podmienku, kde pri predpoklade blízkeho vzťahu pozostalého s osobou zosnulou, bude smrť vždy nespochybniteľne spôsobovať ťažkú citovú ujmu. Z úvah o zásahu do súkromia podľa §11n OZ tak bude vždy vylúčená prirodzená smrť, rovnako ako zásahy dovolené zákonom, ktorých následkom je smrť. Samozrejme aj tieto zásahy musia byť uskutočnené primeraným

⁷⁴ rozsudok NS ČSR, sp.zn. 2 Cz 36/76

spôsobom a nesmú byť v rozpore s takými záujmami subjektu, ktoré je potrebné bezpodmienečne rešpektovať. Konečne je treba dodať, že k zásahu do súkromia tu môže dôjsť nielen aktívnym konaním, ale aj opomenutím splnenia povinnosti uloženej zákonom.

Príčinná súvislosť medzi neoprávneným zásahom a vznikom nemajetkovej ujmy je posledným z predpokladov, ktoré musia byť naplnené. Ako už bolo viackrát spomenuté, v prípade ochrany osobnosti sa uplatní objektívna zodpovednosť, teda nevyžaduje sa zavinenie.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že predpoklad, že zásah do súkromia, môže predstavovať aj protiprávne usmrtenie blízkej osoby, nie je nesprávny. Následkom takéhoto tvrdenia je možnosť fyzickej osoby uplatniť právne prostriedky ochrany osobnosti podľa ustanovenia §13 OZ.

Je nutné konštatovať, že v dôsledku alebo lepšie povedané s ohľadom na tzv. „jednorázovosť“ a definitívnosť zásahu, sú automaticky vylúčené zákonné sankcie vo forme upustenia od neoprávneného zásahu či odstránenia následkov a do úvahy tak pripadá len poskytnutie zadosťučinenia. V praxi dochádza dokonca k ešte užšiemu uplatneniu ochranných prostriedkov, obmedzujúcich sa fakticky len na žiadosť o poskytnutie zadosťučinenia v podobe peňažnej náhrady nemajetkovej ujmy. Morálnym zadosťučinením sa tak súd musí primárne zaoberať len v rámci posúdenia podmienok pre priznanie peňažnej satisfakcie podľa §13 od. 2 OZ.

O nepostačujúcej morálnej satisfakcii je možné hovoriť v prípade, že intenzita, trvanie a rozsah následkov neoprávneného zásahu do ochrany osobnosti nasvedčujú tomu, že sa jedná o značnú ujmu na súkromí pozostalého. V podstate je možné odvodiť, že ujma takéhoto charakteru, za predpokladu, že boli naplnené všeobecné podmienky ochrany osobnosti zmienené vyššie, bude súčasne napĺňať aj zvláštne podmienky pre poskytnutie peňažnej náhrady. Je totiž nesporným faktom, že vždy sa bude jednať o ujmu s dlhotrvajúcimi, rozsiahlymi a v podstate ničím nereparovateľnými následkami.

A konečne, k tomu, aby peňažné zadosťučinenie splnilo svoju satisfakčnú úlohu, musí byť poskytnuté vo výške zodpovedajúcej požiadavke spravodlivosti.⁷⁵ V rámci posudzovania závažnosti ujmy je tak možné finančne rozlišovať vzťahy z pohľadu ich trvania, vytvorenia osobitných psychických väzieb, psychickej závislosti jedinca na opore zomrelého, a rovnako tak dôležité môže byť aj subjektívne vnímanie intenzity a rozsahu ujmy fyzickou osobou, ako je napríklad neočakávateľnosti, prípadne očakávateľnosti úmrtia

⁷⁵ viď kapitola 4.2., 4.2.1.

poškodeného. Ústavný súd v jednom zo svojich nálezov, poňal peňažné zadost'učinenie poskytované v dôsledku smrti blízkej osoby za mimoriadne tragických a neočakávaných udalostí ako: „*především gesto slušnosti a spravedlnosti, které nemůže žádným způsobem odčinit tragické události...*“⁷⁶

Na záver , treba ešte dodať, že posudzovanie možného okruhu subjektov, ktoré mohli byť voči osobe zosnulej v takomto vzťahu, sa hodnotí na základe faktických kritérií a rozhodne sa neobmedzuje na právny vzťah. Je síce veľmi pravdepodobné, že osoby v rodinnom vzťahu k osobe zosnulej budú najčastejšími subjektmi tohto práva, avšak stotožnenie sa s len s takýmto vymedzením by bolo neprípustným zjednodušením.

⁷⁶ nález Ústavního soudu, IV. ÚS 315/01

Záver

Vo svojej práci som sa snažila poukázať na niektoré teoretické ako aj praktické otázky spojené s ochranou osobnosti a poskytnutím peňažného zadosťučinenia, ako jedného z nástrojov tejto ochrany.

Dá sa povedať, že súčasná právna podoba ochrany osobnosti v ČR je relatívne uspokojivá, a to obzvlášť pre jej „nediskriminačný“ spôsob úpravy, ktorý ju činí dostupnou pre každého bez ohľadu na majetok, vzdelanie či postavenie. Zámerne som však zvolila výraz „uspokojivá“, aby som zdôraznila, že priestor na zmeny tu stále je, ba dokonca, že niektoré zmeny sú nevyhnutné. S ohľadom na tému tejto práce, som sa zamerala na otázky, ktoré súvisia s problematikou poskytovania peňažného zadosťučinenia, ako ochranného prostriedku osobnosti fyzickej osoby.

Bez ohľadu na stručnosť občianskoprávnej úpravy ochrany osobnosti, je možné konštatovať, že predmet tejto ochrany je z teoretického ako aj praktického hľadiska priam „bezbrehý široký“, rovnako ako mnohostrannosť neoprávnených zásahov do osobnosti fyzickej osoby. V tejto súvislosti, sa ani hranice peňažného zadosťučinenia, ako prostriedku ochrany osobnosti fyzickej osoby pri zásahoch závažnejšej povahy, nedajú obsiahnuť do pár zákonných ustanovení. Zákonodarca sám sa preto obmedzil pri stanovení predpokladov jeho uplatnenia na vágne, všeobecné pojmy, ktoré ale zároveň umožňujú súdu zohľadňovať konkrétne okolnosti jednotlivých prípadov a zväžiť prípadnú možnosť takejto náhrady. Činnosť súdov tu tak zohráva nezastupiteľnú úlohu, keď vlastne uvádza jednotlivé ustanovenia ochrany osobnosti do života, dáva im konkrétny rozmer a konečne i umožňuje odhaliť problematické oblasti, ku ktorým treba zaujať stanovisko.

Napriek relatívne krátkemu časovému úseku, počas ktorého sa mala možnosť formovať česká judikatúra, je možné pozorovať pokrok v jej prístupe k otázkam peňažnej náhrady ako prostriedku ochrany osobnosti. Nesporne aj vďaka poznatkom z európskej súdnej praxe je stanovisko českej judikatúry k spravodlivej výške náhrady, ktorá má na jednej strane zohľadňovať dôležitosť poskytnúť zadosťučinenie za nemajetkovú ujmu spôsobenú neoprávneným zásahom, zároveň však nezneužívať tento prostriedok k neprípustnému obohacovaniu, viac a viac vyváženejšie. Avšak z ohľadom na výšku priznávaných čiastok, má stále ešte čo doháňať v porovnaní s vysokými čiastkami priznávanými v rozhodnutiach európskych súdov.

Okrem toho práve pribúdajúce súdne rozhodnutia zaoberajúce sa „novým“ výkladom ustanovení o ochrane osobnosti a odškodňovaní zásahov do jednotlivých jej zložiek, ako aj množiace sa články v odbornej tlači nás nútia posúvať viacerými smermi hranice konaní, ktorých následky sú odškodniteľné ako zásah do ochrany osobnosti podľa všeobecných ustanovení o jej ochrane. Zo súčasnej judikatúry je tento posun možné vidieť napríklad v širšom poňatí práva na ochranu súkromia, ktorému som sa bližšie venovala v kapitole 10.1.

Kontroverzný peňažný charakter peňažného zadost'učinenia rozpútal diskusie vo viacerých smeroch jeho uplatnenia. Polemizuje sa hlavne s jeho príbuzenským vzťahom k iným nárokom majetkového charakteru. Živnou pôdou pre takéto tvrdenia je prinajmenšom nelogická a mätúca terminológia občianskeho zákonníka a jeho nesystematické zaradenie jednotlivých ustanovení o náhrade nemajetkovej ujmy. Zatiaľ čo peňažná náhrada nemajetkovej ujmy podľa §13 OZ je upravená v jeho všeobecnej časti, náhrada rovnako nemajetkovej ujmy na zdraví, je už upravená oddelene v rámci zvláštnych ustanovení o náhrade škody. Výsledkom takejto rozdielnej úpravy sú dva rozdielne režimy, podľa ktorých sa bude postupovať pri podobných nemajetkových ujmach a nemálo nejasností v oblasti premlčania peňažnej náhrady podľa ustanovenia §13 OZ. Argumenty oboch názorových prúdov vnímajúce peňažné zadost'učinenie buď ako nepremlčateľné, alebo skôr ako premlčateľný majetkový nárok s funkciou veľmi podobnou funkcii reparačnej, majú svoje opodstatnenie a v dôsledku absencie zákonnej úpravy tejto otázky, nie je možné s istotou povedať, že tá či oná koncepcia je správna.

Konečné riešenie v týchto otázkach a mnohých ďalších, ktoré som sa snažila v tejto práci aspoň minimálne priblížiť, prinesie s najväčšou pravdepodobnosťou až nová úprava Občianskeho zákonníka. V návrhu jeho rekodifikácie je možné pozorovať významné zmeny, ktorým sa nevyhla ani súčasná úprava peňažnej náhrady nemajetkovej ujmy. Keďže niektoré zmeny som spomenula priamo v jednotlivých kapitolách, zostáva mi tak aspoň približne opísať zmenu, ktorá sa najzásadnejšie dotkne peňažnej náhrady nemajetkovej ujmy ako takej.

Nemajetková ujma, ktorá vznikla v dôsledku porušenia niektorého z imateriálnych statkov bude v novom zákonníku upravovaná v rámci zodpovednosti za škodu a samostatný oddiel bude venovaný jej náprave. Dokonca aj samotná úprava náhrady škody v prípade majetkovej ujmy zaznamená významné zmeny, keď bude zakotvená možnosť požadovať relutárnu náhradu, len za podmienok, že o to požiada poškodený a uvedenie do predošlého stavu nebude prichádzať v úvahu. Rovnaký „podporný“ charakter tak bude zakotvený aj v prípade peňažnej náhrady nemajetkovej ujmy, ktorá bude prichádzať do úvahy, len ak danú ujmu nebude možné odčiniť inak.

Ohľadne rozsahu odškodňovania, bude naďalej platiť princíp hradenia škody na majetku, a to v rozsahu skutočnej škody a ušlého zisku. Avšak aj v prípade nemajetkovej ujmy bude zdôrazňovaná potreba jej odčinenia v určitých špecifických prípadoch, vymedzených „*není-li náhrada majetkové újmy vůbec možná, anebo tehdy, odporovalo-li by přiznání poškozenému náhrady jen majetkové újmy obecně uznávaným zásadám spravedlnosti.*“⁷⁷

Predmetom nemajetkovej ujmy budú naďalej osobnostné práva, rovnako ako v predchádzajúcej úprave, dokonca obsahové poňatie nemajetkovej ujmy bude ešte rozšírené o cenu obľuby, duševné útrapy, či zohľadnenie zavrhnutiahodnej pohnútky vedúcej k spôsobeniu škody. Jednoznačným prínosom tejto úpravy bude rovnaké systematické zaradenie nemajetkovej ujmy na zdraví a nemajetkovej ujmy spôsobenej zásahom do osobnostných práv.

Princíp objektívnej zodpovednosti za nemajetkovú ujmu bude braný na zreteľ aj v novej úprave, kde bude rovnako ponechaný široký priestor na úvahy súdu, aby ten mohol zvážiť všetky relevantné aspekty konkrétneho prípadu a nájsť spravodlivé riešenie.

A konečne, zmeny sa dočká aj inštitút premlčania, kde bude v rámci náhrady škody a bezdôvodného obohatenia opustená konštrukcia objektívnej a subjektívnej premlčacej doby. Novo bude upravená len doba objektívna v dĺžke 3 rokov, počínajúca dňom vzniku škody. S ohľadom na zákonné rozšírenie pojmu škoda o nemajetkovú ujmu, budú sa tieto ustanovenia vzťahovať rovnako aj na peňažnú náhradu nemajetkovej ujmy, čo podstatne zjednoduší a sprehľadní aplikáciu inštitútu peňažnej náhrady.

Pripravovaná rekodifikácia tak nesporne prinesie jasnejšie odpovede na niektoré otázky v súvislosti s peňažným zadosťučinením, s ktorými sa však s ohľadom na vyššie uvedené úvahy, nie vždy plne stotožňujem. Vždy však treba mať na zreteli, že ťažisko uplatnenia ochranných prostriedkov podľa §13 OZ, vrátane peňažného zadosťučinenia a tým i naplnenia ich funkcie ako prostriedkov ochrany osobnosti bude spočívať v samotnom súdnom konaní. Na základe toho sa domnievam, že predpokladom skutočne efektívneho uplatnenia peňažného zadosťučinenia v rámci ochrany osobnosti, ako ochranného prostriedku, ktorý bude v plnej miere prispievať k naplneniu svojho satisfakčného ale aj prevenčného účelu, bude nielen kvalitná právna úprava, ale aj adekvátny postoj sudcov pri úvahách o jeho priznaní a výške. A konečne, čo by bolo možné chápať pod týmto pojmom „adekvátny postoj“ podľa mojej mienky výstižne vyjadril Spolkový ústavný súd v Nemecku⁷⁸, preto by

⁷⁷ Eliáš, K., Zuklínová, M., Návrh Občanského zákonníku, Ministerstvo spravodlnosti, Praha 2007

⁷⁸ Odlišné stanovisko Elišky Wagnerové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04

som na záver rada odcitovala jeho slová: „Soudce se přitom musí zdržet libovůle, jeho rozhodnutí musí spočívat na racionální argumentaci, musí z něj musí být zřejmé, že psaný zákon neplní svou funkci spočívající ve spravedlivém vyřešení právního problému. Soudcovské rozhodnutí tak vyplňuje mezeru v zákoně podle měřítek praktického rozumu a podle fundovaných všeobecných představ o spravedlnosti panující ve společnosti.“

Zoznam použitej literatúry:

- CILÍNKOVÁ, M., KUBOŇ, D., : Odškodnění při usmrcení osoby blízké. In: Bulletin advokacie, 2004, č. 10, s. 30 - 35
- CIRÁK, J. Ochrana osobnosti v slovenskom občianskom práve, Bratislava: Právnická fakulta UK, 1994, 105 s.
- DOLEŽÍLEK, J. :Judikatura ve věcech ochrany osobnosti, ASPI, 2002, 27 s.
- DURZOUI, G. - ROUSSEL, A.: Filozofický slovník
- DVOŘÁK, J. - MACKOVÁ, A.: K některým aktuálním otázkám ochrany osobnostních práv fyzické osoby. In: Právní Fórum, 2006, č.6, s. 222 – 22
- ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M., Návrh Občanského zákoníku, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 2007
- FIALA, J., HOLUB, M., BIČOVSKÝ, J.: Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou a literaturou, Praha: Linde, a.s., 2006, 871 s.
- HODÁL, P.: Nemecký ústavný súd – a posun v ochrane osobnosti. In: Justičná revue, 2003, zv. 55, č.5, s.569 - 580
- HOLUB, M.a kol : Občanský zákoník. Komentář.2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde,a.s., 2003, 755 s.
- HOLUB, M., BIČOVSKÝ, J., POKORNÝ, M., HOCHMAN, J., KOBLIHA, I., ONDRUŠ., R.: Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním správním, Praha: Linde, a.s., 2003, 495 s.
- HOLUB, M., Jednorázové odškodnění při usmrcení podle novely občanského zákoníku. In: Bulletin advokacie, 2004, č.6, s.46 - 51
- KEREČMAN, P.:O náhrade imateriálnej ujmy spôsobenej pozostalým usmrtením blízkej osoby podľa ustanovení o ochrane osobnosti. In: Justičná revue, 2001, zv.53, č.2, s. 162 - 182
- KEREČMAN, P.: K úvahám o citovej ujme, jej odškodňovaní a ochrane osobnosti. In: Justičná revue, 2004, zv.56, č.6-7, s. 783 - 789
- KNAPP, K., ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., PAVLÍK, P., PLECITÝ, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. vyd., Linde Praha, a.s., 2004, 435 s.
- KUPCOVÁ, Z.: Interpretácia §11 Občianskeho zákonníka alebo ochrana osobnosti trochu inak. In: Justičná revue, 2004, zv.56, č.3, s.316 - 335
- MIKLUŠÁKOVÁ, V.: Nárok na jednorázové odškodnění pozůstalých v občanském právu. In: Poistný obzor, 2006, č.4, s.15

- MIKLUŠÁKOVÁ, V.: Odškodnění pozůstalých po obětech nehod. In: Poistný obzor, 2006, č. 5, s.15
- MIKLUŠÁKOVÁ, V.: Nárok na jednorázové odškodnění pozůstalých v občanském právu. In: Poistný obzor, 2006, č. 9, s.18
- PAVLÍČEK, V. A KOL.: Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář 2. díl. Práva a svobody. 2, doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 1999, 1164 s.
- RUBEŠ, P.: Dobré mravy v rukou soudců. In: Právní forum, 2006, č.10, s.310 – 316
- SIGMUNDOVA, M., TELEC, I.: Přehled některých právních a etických otázek ochrany osobností. In: Soudní rozhledy, 2003, č. 3, s.73 - 77
- SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA, V. diel V-Ž, Bratislava: Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1995
- SOUDNÍ ROZHLEDY: č.3/2003, č. 2/2004, č.2/2005, č.11/2005, č.12/2005, č. 22/2005, č.1/2006, č. 5/2006, č. 6/2006, č. 10/2006, č. 3/2007, 7/2007
- ŠVAŇHAL, R.: Ochrana osobnosti fyzických osôb. In: Právní rozhledy, 2000, zv.8, č.9. s. 385 - 392
- ŠVIDROŇ, J.: Veda a prax pri ochrane osobnosti. In: Právny obzor, 2003, zv.86, č.6, s. 626 - 635
- ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. A KOL.: Občanský zákoník. Komentář. 10.jubilejní vydání, Praha: C.H..Beck, 2006, s. 1465
- TELEC, I.: Osobnostní práva a rekonstrukce českého občanského soukromého práva. In:
- Vojtek, P.: K judikatuře Nejvyššího soudu v otázkách náhrady za bolest a ztížení společenského uplatnění. In: Soudní rozhledy 8/2007, s. 293 - 297
- WERNER I., WERNER, A.: Peňažná satisfakcia v prípade ochrany osobnosti a dobrej povesti. In: Justičná revue, 2002, zv. 54, č. 5, s. 571 - 579
- WINTEROVÁ, A. a kol: Civilní právo procesní. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde, a.s., 2006, 729s.

Inernetové stránky:

www.portal.gov.cz

www.judikatura.cz

<http://ii.fmph.uniba.sk/~flit/fvm/moralka.html>

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Mor%C3%A1lka#pô>